

ЛІТОПИС
Бойківщини
LITOPYS BOYKIVSHCHYNY

Піврічник, присвячений дослідям історії,
культури й побуту бойківського племені

Ч.: 1/29 (40), СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 1979
ЗСА—КАНАДА

ВІСНИК РОЗКІВШНИН

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

Вісник Розківщини

На першій сторінці обкладинки: Українська парафіяльна церква Успіння Пречистої Діви Марії в Самборі, збудована 1738 р. в козацькому барокко. В ній була чудотворна ікона Пречистої Діви Марії.

ЛІТОПИС Бойківщини

LITOPYS BOYKIVSHCHYNY

Піврічник, присвячений дослідям історії,
культури й побуту бойківського племені

Ч.: 1/29 (40)

Січень-червень 1979

ВИДАЄ ГОЛОВНА УПРАВА ТОВАРИСТВА „БОЙКІВЩИНА”

ЗСА-КАНАДА

Л І Т О П И С Б О Й К І В Щ И Н И

Орган Головної Управи Т-ва „Бойківщина”

Філадельфія, Па., ЗСА

"LITOPYS BOYKIVSHCHYNY"

Semi-annual Ethnological Journal published by the

"BOYKIVSHCHYNA" ASSOCIATION

2222 Brandywine St., Philadelphia, Pa. 19130 USA

Головний редактор: проф. Олександр Бережницький
Редколегія: Ліда Бұрачинська, о. С. Іжик, проф. О. Кушнір,
д-р Ю. Рабій, д-р Б. Стебельський, Л. Шпиталь,
проф. О. Татомир, мгр. Мирон Утриско

Адміністратор: мгр. Мирон Утриско

ПЕРЕДПЛАТА

на рік (два числа) \$5. Поодинокі числа по \$3.

Передплата з-поза ЗСА в рівновартості америк. валюти.

АДРЕСА

Видавництва й Адміністрації „Літопису Бойківщини”:

"BOYKIVSHCHYNA"

2222 Brandywine St., Philadelphia, Pa. 19130 USA

Телефон: (1-215) 567-3186

Друком Видавничої С-ки „Гомін України” з обмеж. порукою
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

ІСТОРИЧНО-ЕТНОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО БОЙКІВСЬКОГО МУЗЕЮ

у 50-ліття його заложення

Цього року минуло 50 років від оснування музею «Бойківщина» в Самборі.

У Самбірському філіялі Львівського архіву зберігаються документи Товариства і музею «Бойківщина», які разом з його публікаціями дають можливість простежити різнобічну діяльність енергійного колективу ентузіастів над дослідженням і популяризацією історії та етнографії бойків — найчисленнішої етнічної групи українського населення в Карпатах.

...Виникнення і діяльність Самбірської «Бойківщини» проходили в складних умовах польської окупації за якої свідомо велася польонізаційна політика. Одним з важливих районів, де тривалий час реалізувалися пляни асиміляції, була велика територія бойківських Карпат і Прикарпаття. Цей, чи не найменше з усієї України вивчений, район і став об'єктом дослідницької діяльності Т-ва. Основи для всебічного вивчення історії й етнографії бойків заклали своїми працями Іван Франко й о. М. Зубрицький та їх попередники Вагилевич, Головацький, а також чимала кількість польських, чеських, словацьких та ін. дослідників. На цьому ґрунті та на підставі призбируваного багатого матеріялу велася наукова діяльність самбірських бойкологів у 20-30-х роках нашого століття.

Наприкінці серпня 1927 р. група ентузіастів з місцевих гімназійних викладачів, юристів і лікарів вирішує заснувати в Самборі Товариство і музей „Бойківщина”. Її ядром були юрист Володимир Гуркевич (27. VII. 1880 — 23. XII. 1937), лікар Володимир Кобільник (16. IX. 1885 — 6. III. 1937) та вчитель Михайло Скорик (нар. 19.XI. 1895 р.). Своїм завданням, офіційно, Товариство і музей ставили «...піднесення культури, досліджування старовини, пізнання побуту, природи й світогляду бойківського племені, призбирування всяких виробів на-

родного мистецтва та усної словесности". Організатори музею добре усвідомлювали і занедбаність Карпат, що ховали у собі великі економічні можливості, і злиденне життя «бідних... виснажених бойків, які й назви своєї соромляться», розуміли важливість і потребу праці над вивченням однієї з найвідсталіших у соціально-економічному розвитку етнічної групи українського населення, зведеної до колоніального становища, в побуті, матеріяльній і духовній культурі якої збереглося багато традиційних рис, що сягають своїм корінням давньо-східньої слов'янщини. По суті це було спрямовано проти політики викорінення українських верховинців. З боєм душі члени Товариства писали у першому випуску свого збірника «Літопис Бойківщини» про часті випадки нищення історичних та культурних цінностей: там робили «генеральний порядок» в церкві і спалили старовинні книги та пам'ятки давнього малярства, в іншому місці крамар подає до повітової спілки замовлення на товари, написане на старовинному пергамені (зішкрябавши давній текст).

Саме життя, обставини настійно вимагали створення інституції, яка займалася б рятуванням пам'яток історії і культури народу, їх дослідженням і популяризацією.

Усією своєю діяльністю члени Товариства намагалися формувати в бойківського селянства усвідомлення власної гідності, закріплювати почуття єдності з усім українським народом, показувати, скільки «земних і підземних скарбів вирвалося з його ядра». Цій меті повинно було служити і пляноване готування великого, подрібного дослідження етнографії Бойківщини. Передбачалось видавання журналу, діалектологічного та географічного словників регіону, тощо.

Осередком для такої роботи мав стати музей, навколо якого повинні — об'єднатись усі сили, зацікавлені в реалізації висунутих завдань. Ціль створення, збір експонатів почався одночасно з організацією Товариства «Бойківщина». Перші вартісні речі придбано від Івана Филипчука, викладача Самбірської гімназії. Їх було розміщено в будинку адвоката Гуркевича. Значну кількість цінних матеріялів передав із своєї колекції інший гімназійний учитель Микола Лашкевич. 9 вересня 1927 р. в музеї проведено збори прихильників «Бойківщини». Вирішено опрацювати статут Товариства і негайно

організувати якнайширшу діяльність над збиранням і вивченням пам'яток матеріальної й духовної культури бойків та їх історії.

Самбірські музеологи об'їздили всі райони Бойківщини, за винятком Закарпатських, що в той час були у складі Чехословаччини. Але і цього краю намагалися не випускати з поля зору. Ідеї і цілі музею пропагували в пресі, з тією ж метою випускали спеціальні бюлетені, влаштовували збори. Особливо радувало й додавало охоти до праці те, що звичайні селяни й робітники, теж досить швидко зрозуміли значення музею і в усьому допомагали йому. Траплялися випадки, коли бойківський селянин не просто передавав без жадної оплати цінні речі, а пішки йшов десятки кілометрів до Самбора, щоб вручити їх музеєві. У своєму щоденнику, який, до речі, є дуже важливим документом для вивчення історії діяльності «Бойківщини», Володимир Кобільник 13 травня 1933 р. записує: «Прийшов до музею бойко Іван Гулич з Галівки і приніс жетон з 1639 р. Що більше, йшов спеціально із Старого Самбора, щоб це до музею віддати. Це не один вже випадок...». Подібні факти згадує й Михайло Скорик: «Було це дуже зворушливо, як старий господар сім миль з-за Турки два дні віз дерев'яну соху і ракаші в подарунок князеві». Окремі верховинці виконували й значно складнішу роботу. Степан Павлюк зібрав і запропонував Товариству бойківський словник, у якому було понад 1000 слів, а також велику кількість прислів'їв, щедрівок тощо. Так же охоче допомагали музеєві і місцеві міщани та ремісники. З великою любов'ю і майже безплатно виготовляли шафи, вітрини та інше обладнання. А кошти на такі цілі складались виключно з добровільних внесків, яких завжди не вистачало. «В Бережниці господар Волошанський має мати стару карабелю і стару скриню, — скаржиться В. Кобільник. — Річи ці можна би закупити, але знову це саме, брак гроша».

Незважаючи на протидію урядових кіл, матеріальні труднощі та недостачу потрібних кадрів, було зібрано до музею значну кількість вартісних речей. До 1931 р. їх число досягло 6 тисяч, на кінець 1932 — музей мав 9 593 предмети, а в 1938 — у збірці було вже 30 676 експонатів. Кращі з них розмістили в чотирьох кімнатах. У першій знаходилася бібліотека з архівом, у другій — етнографічні збірки, у третій — пам'ятки

мистецтва і в четвертій — археологічні знахідки. Музей мав найбагатшу на всю тодішню Польщу колекцію писанок. Величезна, самовіддана праця криється за цими числами. Періодично скликалися з'їзди прихильників вивчення бойківської культури та історії, випускались і поширювались обіжники з закликами щодо збору речових і документальних пам'яток.

Відчуваючи невідкладну потребу за допомогою даних археологічної науки спростувати апріорні «теорійки» польської історіографії про те, що Бойківщина з другої половини XIV ст. була заселена шляхетськими колоністами, Володимир Кобільник та інші працівники музею на першому етапі діяльності проводять велику роботу. За власні кошти В. Кобільник залучає до археологічних досліджень відомих спеціалістів. Цікаво, що в них брали участь не лише українські, а й польські археологи. Обстежено городище з княжої доби в Ступниці, вивчаються археологічні об'єкти в Спасі, Смільниці, Тур'ї, на Магорі біля с. Грозьової та в багатьох інших місцях. Результати цієї роботи дали підставу для принципово правильних висновків, що «Бойківщина вже від VI — XIII століття... була густо заселена... та що в XIV столітті життя це радше підупало, як розвивалося». Автори передмови до другого випуску збірника «Літопис Бойківщини» із захопленням відзначали: «Заговорила земля — добытий матеріал дає аргументи тверді. Бойківщина — це край, споконвіку замешкалий бойками, що твердо вросли в свою землю, та споконвіку переживають тут, у себе, свою долю і недолю». Важливість цього питання підкреслюється ще й тим, що й сьогодні польські історики, продовжують безпідставно стверджувати про ніби-то польський характер цих земель.

Та основним напрямом діяльності Товариства були етнографічні дослідження. Велика кількість експонатів відображала матеріальну культуру Бойківщини та її народне мистецтво. Більшість членів Товариства пов'язували свою діяльність з боротьбою експлуатованих бойків проти соціального й національного гноблення. Старанно розшукували життя й потреби усієї Бойківщини. Здавалося, що й це вдасться реалізувати, хоч і не без труднощів. Почали виходити раз на два тижні „Наддністрянські вісти“, але з незалежних від Товариства причин, вони припинили своє існування. Тоді М. Скорик зумів

добитися реорганізації льокальної «Стрийської думки» на «Думку» — орган Верховини, Підкарпаття та Подністров'я. В «Думці» було опубліковано чимало історично-етнографічних матеріалів про Бойківщину.

Музей став відомим не лише в Польщі, а й за її межами. Львівський, Краківський, Варшавський та Познанський університети надсилають до Самбора дослідників і студентів. Тут бували прихильники народного мистецтва і побуту з Польщі, Литви, Чехословаччини, Швеції, Югославії та ін. Налагоджуються контакти з науковцями Закарпаття, підтримуються стосунки з ученими ряду інших держав. Музей отримує листи з Осло, Парижа, Лондону, Праги, Відня, Будапешту, Букарешту та інших міст з пропозиціями про обмін виданнями. Була пропозиція Академії наук УРСР щодо пересилання наукових видань Товариства і музею «Бойківщина». Однак Самбірський староста заборонив будь-які стосунки з Радянською Україною, і до обміну літературою, не дійшло.

За прикладом «Бойківщини» та з допомогою Львівського етнографічного музею Наукового товариства ім. Шевченка (існував з 1895 р.) у трицятих роках виникає ціла мережа регіональних музеїв.

1931 р. засновуються музеї «Яворівщина» в Яворові та «Лемківщина» в Сяноці. Велику роль в організації й діяльності останнього відіграв артист Лев Генц, який очолював музей протягом чотирнадцяти років. Згодом виникають музеї в Терехові — ім. князя Василька, в Стрию — «Верховина» (1935), в Перемишлі «Стривігор» (1934). Чудово, з великим смаком і знанням справи оформили його сестри Олена й Ольга Кульчицькі, які там безкорисно працювали. Створюються значні музейні збірки в Бережанах, Рогатині, Сокалі, Станіславові й Тернополі.

Видатний український музеолог і вчений Іларіон Свенціцький подбав про заснування спілки українських музеїв, його підтримали В. Кобільник, М. Скорик та інші музейні працівники. 25 квітня 1931 р. у Львові відбувається перший з'їзд музеологів, який ухвалив створити Комітет українських музеїв. На третьому з'їзді (червень 1935 р.) утворено Комітет українських обласних музеїв (КУОМ), а його головним органом до 1937 р. був Виділ Товариства „Бойківщина”. КУОМ

вів значну організаційну діяльність з метою розгортання праці над збиранням і вивченням історично-етнографічних матеріалів у різних районах Західної України.

Історія науки, зокрема археології й етнографії, знає чимало прикладів, коли віддані їм до кінця ентузіясти зуміли далеко перейти рамки звичайного аматорства і зробити вагомий внесок у науку. До певної міри це вдалося й окремим діячам Товариства. За ініціативою І. Филипчака було споруджено пам'ятник Павлові Домживу-Люгковичеві та Сильвестрові, які в Угерцях Заплатинських заснували друкарню і, як твердить І. Франко, 1611 р. тут видали книгу «Виклад віри»'.

Значні труднощі протягом тривалого часу переживав музей через відсутність належного приміщення. Збірки розташовувались у тісних кімнатах приватних будинків. З часу заснування музею експонати знаходились у помешканні Володимира Гуркевича. У квітні 1932 р. їх перенесено до чотирьох кімнат, безплатно переданих Товариству на десять років (одним з його прихильників). Довгий час керівники Товариства добивались в різних урядових інстанціях, включно з міністерством, передачі для музею восьми кімнат у так званій старій дирекції. Минуло майже чотири роки, поки було одержано відповідь. Музеєві «Бойківщина», що був визнаний найкращим з регіональних музеїв Польщі, виділялось... одну (!) кімнату за щомісячну оплату в сумі 12 золотих. Тоді як для розміщення експонатів потрібно було не менше 12 кімнат. Мало того, у 1933 р. магістрат Самбора відмовився навіть світло дати для музею.

За таких умов інтенсивно розгортається збір пожертвувань на будівництво власного спеціального приміщення. Було виготовлено проєкт будинку. Поруч з музеєм планувалося створити бойківський сканзен. Передбачалося перенести сюди хату з усіма господарськими об'єктами, млин, тартак, кузню, фо пош. олійницю, церкву з дзвіницею. Та, на жаль, усе це залишилось тільки мрією, яку зараз здійснюють у Львові та готуються реалізувати в Сколо. Проблема з музейним приміщенням була розв'язана з кінцем 1939 р. «Бойківщині», яку перейменовано в історично-етнографічний музей, передано двоповерховий будинок. Збірки доповнено матеріалами польського музею Самбірської землі. Михайло Скорик, згадуючи ті часи, розповідає:

«Музей робив імпозантне враження. Понад 20 кімнат з великими коридорами заповнені цікавими експонатами.

Під час німецької окупації немало сил було затрачено для збереження музейних збірок. Однак музей таки був пограбований. 38 особливо цінних експонатів (ікони XIII — XIV ст., наконечники вандальських списів, римські мечі, історичні картини та бойківський одяг) було вивезено.

Після війни музей відновлює свою діяльність уже під назвою краєзнавчого. 8 грудня 1945 р. Комітет у справах культосвітніх установ повідомив, що Самбірський музей прикріплюється до Харківського історично-краєзнавчого республіканського музею. На початку 50-х років збірки Самбірського музею були передані музеям Львова, Дрогобича і Стрия, які зараз ведуть роботу над дальшим вивченням Бойківщини.

Поруч із збиранням історично-етнографічних матеріалів, самбірські працівники музею провели чималу науково-видавничу діяльність. Помітним явищем серед досліджень історії, побуту й культури регіону стали одинадцять випусків збірника журнального типу «Літопис Бойківщини», який виходив у 1931-1939 рр. Авторам доводилось друкувати свої матеріали за власні кошти. Коло наукових проблем, порушених «Літописом Бойківщини», досить широке. Тут питання етногенези бойків, їх історії, наслідки досліджень мовних меж, діалекту, шкільництва, археології, мистецтва та значна кількість важливих сучасних етнографічних матеріалів. На особливу увагу заслуговує праця Володимира Кобільника «Матеріальна культура села Жукотина». У ній дано ґрунтовні описи збирання і використання грибів, ягід, горіхів, овочів, рослин, кори, живиці тощо; характеризується рибальство й мисливство та знаряддя, яким користується при цьому населення. Текст ілюструється малюнками. Великий розділ присвячено дерев'яному посуду та різноманітному приладдю. Удало висвітлено ткацтво, будівництво, домашню обстановку, хліборобство, пряж, одяг та ін. Цікаві спостереження зроблено про харчування бойків. Воно підводить читача до висновку, що в тридцятих роках XX ст. бойківське селянство використовувало знаряддя праці і велоспосіб життя, які мало відрізняються від попередніх епох. Влучно зауважила дослідниця історії бойківської етнографії К. І. Матейко, що вартість монографії В. Кобільника збільшує ба-

гата народна термінологія з різних галузей матеріальної культури, що має велике значення для вивчення бойківського діалекту. Багато праці віддав Кобільник і публікації матеріалів з археології Бойківщини, у яких послідовно виступав проти фальсифікації початкової історії бойків. Окремі сторони життя і народного мистецтва краю знайшли відображення і в таких статтях Кобільника, як «З бойківських злиднів», «Дерев'яне церковне будівництво на Бойківщині», «Скарби бойківської землі», «Старе церковне мистецтво» та «Походження карпатської й підкарпатської шляхти».

Разом з провідним діячем першого українського історично-етнографічного музею на Бойківщині Володимиром Кобільником не менш натхненно працював над вивченням народного мистецтва, ономастики та різних галузей етнографії Михайло Скорик. Актуальним були його виступи проти польонізації місцевих назв. Корисним для етнографів є його poradник «Як записувати відомості про бойківські писанки» та успішна спроба їх наукового дослідження. Український етнограф не зможе обійтися і без його праці «В десятиліття існування Товариства та музею «Бойківщина» в Самборі». Не втратили свого значення й розвідки «Про назву «Бойки» та «Походження назви міста Самбора», вміщені на сторінках «Літопису Бойківщини». Став добрим знавцем бойківських писанок.

Низку питань матеріальної й духовної культури бойків з'ясовує польський етнограф Фальковський на прикладах із життя села Волосатого Ліського повіту. Традиційні форми й народну термінологію бойківського гончарства та домашній спосіб виготовлення солом'яних капелюхів описав І. Максимчук. Над визначенням меж Бойківщини та фонетикою підгірського говору працював А. Княжинський. Обряди та звичаї бойків описували М. Зінич, М. Турянська та ін. Бойківську ономастику вивчали М. Кордуба, Р. Лукань, М. Парипа.

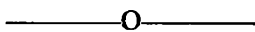
Филипчак опублікував у «Літописі Бойківщини» важливі спогади про Івана Франка, які уточнюють обставини арешту письменника в Дидьовій Турчанського повіту. Розпочато друкування словника бойківського діалекту.

На сторінках збірника вміщували свої праці і такі визначні вчені, як Іван Крип'якевич та Іларіон Свенціцький. Співпрацювали з Товариством видатні мистці Олена Кульчиць-

ка і Лев Гец, основоположник нової української літератури на Закарпатті поет В. Гренджа-Донський, учені Володимир Охримович, Іван Панькевич та ін. Найбільший вплив на розвиток музею і діяльність усього Товариства мав Іларіон Свенціцький.

У «Літописі Бойківщини» друкувалися рецензії на новинки літератури, опубліковано найцінніші археографічні матеріали з музейних зборів. Важливіші дослідження вийшли окремими відбитками. Видання Товариства здобули позитивну оцінку не лише широкого кола читачів, але і спеціалістів. Торкаючись змісту сьомого випуску «Літопису Бойківщини» Іларіон Свенціцький писав: «І статті, і таблиці є вимовним доказом глибокого розуміння Редакції (значення) дослідів нашої минувщини та завмираючої матеріальної культури давнього побуту».

Енергійний колектив ентузіастів не обмежувався публікацією своїх праць тільки в «Літописі Бойківщини». Велась активна пропаганда справ Товариства в різних газетах та журналах. Обговорювалась думка про заснування власного тижневика, який всебічно висвітлював би вагу і значіння музейних скарбів.

КОЛЯДА

Село Трушівичі, пов. Добромилъ, записала О. Господаревська

*У Вефлеємі, там в малім домі,
там пан з панів народився,
і у яслах положився —
дуже убого, дуже убого.*

*Марія Діва нам породила.
Світом градським пожаданий,
котрого світ оплаканий
здавна пожадав, здавна пожадав.*

*Котрого небо не умістило,
Земля Єго умістила,
щоб ся на ній народила
Божая слава, Божая слава.*

*Пастирі йдуть, славу честь дають,
Царі дари Му приносять,
о ратунок Єго просять,
Царя свого, Царя свого.*

*І ми підемо, честь хвалу дамо
яко й Богу Цісареві,
небесному Господеві
дуже малому, дуже малому.*

*Що ся нарооив, нас розвеселив,
За то Єму буде хвала
во вік віков вікувала,
во віки віков, во віки віков.*

Дев'ятий випуск „Сторінок з історії української церкви і культури” присвячую Влаикам — уродженцям Самбірщини.

о. Митрат Мирослав Ріпецький

ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА Й ЦЕРКВА МІСТА САМБІР І САМБІРЩИНИ ТА ЇЇ ВИЗНАЧНІ ДІЯЧІ

Вступне слово

Місто Самбір, розташоване на лівому березі Дністра, на перехресті комунікаційних шляхів до Львова, Перемишля, Дрогобича й Закарпаття, належить до старовинних східно-галицьких міст і є важливим культурно-освітнім осередком у Західній Україні. З самбірської гімназії й учительської семінарії вийшли сотні свідомих українців, які стали церковними, культурними й суспільними діячами.

Місто Самбір займало важливе місце в історії нашої Церкви. Перемиські єпископи часто перебували в Самборі. В самбірській греко-католицькій парафіяльній церкві знаходилася чудотворна Ікона Матері Божої, коронація якої відбулася в 1928 році старанням пароха і декана о. Ф. Рабія. Визначний перемиський єпископ Іван Снігурський походив із Берестян у самбірському повіті. Протягом шістнадцяти років працював у Самборі о. Теодор Ріпецький, автор «Ілюстрованої Народної Історії Русі» катехит, засновник тов-ства „Ризниця”. Перший греко-католицький єпископ українців у З’єднаних Стейтах Америки, Сотер-Степан Ортинський ЧСВВ, походив із села Ортиничі в самбірському повіті. Учні самбірської гімназії був перемиський єпископ-ісповідник, в’язень большевицьких в’язниць, Йосафат Коциловський.

У самбірських школах вчився славний гетьман запорізьких козаків Петро Конашевич-Сагайдачний, який походив з Куль-

чиць Шляхотських близько Самбора. Головою самбірської гімназіальної громади був письменник Андрій Чайковський, який під час української влади виконував обов'язки Повітового Комісара в Самборі. Академік Філярет Колесса протягом шістьох років був професором української літератури в самбірській гімназії. Послом Самбірщини у віденському парламенті був самбірський адвокат Данило Стахура, який пізніше став начальником Окружного Суду в Закарпатській Україні. Голова самбірського товариства й музею «Бойківщина», лікар Володимир Кобільник, багато спричинився до поширення відомостей з історії, культури й побуту бойківського племені.

Визначним діячем на церковному й культурно-освітньому полі в Старому Самборі був парох і декан о. Данило Лепкий. Зі Старого Самбора походять українські католицькі владика — філядельфійський митрополит Амврозій Сенишин ЧСВВ і едмонтонський єпископ Ніль Саварин ЧСВВ.

За советської влади до Самбірського району прилучено повіт Рудки. В рудківському повіті всебічну діяльність вели греко-католицькі парохі: о. Степан Онишкевич, парох у Купновичах і посол до австрійського парламенту, о. Юрій Кміт, письменник і парох у Чайковичах, і о. проф. Онуфрій Гадзевич, парох у Рудках. У селі Голодівці в рудківському повіті народився перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота, історик української католицької Церкви, сибірський в'язень. Духовник VI Бригади і герой Української Галицької Армії, катехит в Яворові, о. Теодор Чайківський і катехит української перемиської гімназії, прелат і генер. вікарій о. Петро Голинський походять з рудківського повіту. В рудківському повіті не можна поминути мовчанкою заслуженого священика — громадського діяча о. крилош. Семена Кульчицького, пароха у Вошчанцях.

ІСТОРІЯ МІСТА САМБОРА І САМБІРЩИНИ

1. Походження назви Самбір

Історики й дослідники різним способом пояснювали назву Самбір. Добрянський, Будзиновський і Кучера виводили назву Самбір від непроходимих лісів — «самих борів», що ними від непам'ятних часів були покриті місто Самбір і його околиця. Історик Петрушевич писав, що місто Самбір могло отримати свою назву від церковного празника «Собора Пресвятої Богородиці», а Ступницький в «Географічному описі Галичини» пояснював походження назви Самбір від стародавнього племені Соборів.

Професор д-р Михайло Скорик у цінній статті, поміщений в «Літописі Бойківщини», пише, що дотеперішні пояснення назви Самбір не задовольняють дослідників. Він зайнявся збиранням матеріалів про походження назви Самбір і прийшов до переконання, що вона походить від «самбірни», червоної верби, яка росла в просторих гаях при берегах рік Самбірщини.

Поет Юрій Федькович у своїх віршах оспівує самбіркові гаї, які в освітленні сонця своєю багряною барвою робили сильне враження.

Самбіркові гаї вигинули в Самборі й у Самбірщині через часті повені і через виріб з самбіркової лозини господарських предметів — кошів, полукішків та інших речей.

2. Самбірщина передісторичних часів

Уже в передісторичні часи — в кам'яній, бронзовій і залізній добах культури Самбірщина була заселена стародавніми племенами, як про це свідчать археологічні розкопи і знахідки кремінних скробачів і сокирок та кам'яних топірців, різних предметів з бронзи і заліза, які зберігалися в музеї «Бойківщина» в Самборі.

В кам'яній добі культури люди замешкували Самбірщину, як свідчать археологічні досліді. В 1872 р. о. Осип Яворський, парох у Ступниці (повіт Самбір), знайшов боевий топір, гарно

вироблений з кременя з вигнутим вістрям. Професор Микола Лашкевич пожертвував цей топір до самбірського музею. В музеї знаходилися ще два кремінні топори, знайдені в Сільці (повіт Самбір) і в Галівці (повіт Старий Самбір). У 1928 р. на парафіяльному полі в Ляшках Мурованих (старосамбірський повіт) виорано сокири з кременя.

В передісторичну добу бронзової культури через ужоцький — бойківський провал, відомий як «Руський Путь», троцькі купці з Закарпаття приїжджали в Самбірщину й вимінювали бронзові вироби за сталь і рільнічі продукти. В 1929 році робітники, які працювали в цегельні віддаленій на два кілометри від Самбора, викопали два глиняні начиння, в яких знаходився «бронзовий скарб», що складався з двох бронзових сокирок і серпа та двох бронзових бранзолет і бронзового нашийника.

**
*

В 1932 і 1933 рр. д-р Т. Сулімірський, доцент археології Львівського університету, і д-р В. Кобільник, директор самбірського музею, зареєстрували й частково прослідкували 61 могил зі стародавніх часів, розташованих у пов. Самбір і Дрогобич. 1932 року в самбірському повіті розкопано три могили з галиштатської культурної доби (800-500 літ перед народженням Христа) в Городищі, дві могили в Озимині й одну — в Кульчицях з неолітичної доби (2 500 літ перед Христом). Могили знаходилися серед лісів та орних піль і лук. Одні лежали на горбі, інші були вкладені групами на рівнині. Найкраще збереглися могили серед лісів, а найгірше — серед піль, бо їх селяни постійно розорювали. Різні речі знайдено в могилах, їх примічено передусім в музеї товариства «Бойківщина» в Самборі.

Археологічні знахідки дали дослідникам старовинної культури Самбірщини, Сулімірському і Кобільникові, матеріал до наукових праць.

3. Самбірська волость за княжих часів

Старе місто Самбір за княжих часів було столицею самбірської волости й оборонною твердиною. Княжий Самбір займав великий простір.

До самбірської волості належали на півдні Турка над Стриєм з околицею, на півночі її найдальшими оселями були

П'яновічі й Лановічі, на заході кордон самбірської волости не доходив до ріки Стривігора, а на сході належали до неї села Дорожів, Брониця, Нагуєвичі й Ясениця Сільна. Самбірську волость перепливали ріки Дністер, Сян і Стрий, які були водними шляхами. Замки й укріплення в Старому Самборі, Спасі, Смільниці, Грозьовій і Турю забезпечували торговельні шляхи перед ворожими нападами.

Історик Іван Крип'якевич пише, що місто Самбір і самбірська волость мали давні традиції й займали важливе місце в господарстві Галичини, будучи торговельними посередниками на широкій території. Самбірщина мала велике значення своїми соляними джерелами-„жупами” в Старій Солі, Ясениці Сільній, Сприні й Нагуєвичях. Сіль із Самбірщини йшла головним чином на північний захід сухопутними дорогами через Перемишль до Сандомира і Ряшева, а водними шляхами — Сяном і Вислою — до Бидгощі і Гданська. Самбірські соляні жупи доставляли сіль також на Закарпаття і Угорщину ужоцьким провалом, що його називали «Руський Путь».

**

Старослов'янське плем'я Білі Хорвати за княжих часів жили в Самбірщині над горішнім і середнім Дністром і на Прикарпатті.

У нашому найдавнішому Літописі читаємо, що в 907 році Білі Хорвати взяли участь у поході київського князя Олега Віщого проти греків. У 993 році князь Володимир Великий відбув військовий похід проти Білих Хорватів і зайняв Прикарпаття.

Історики твердять, що Білі Хорвати є предками наших бойків, які живуть у Галичині в повітах Самбір, Старий Самбір, Дрогобич, Турка над Стриєм і Лісько. У наукових працях наших істориків, археологів і мовознавців знаходимо багато відомостей про культуру, побут і мову бойківського племені.

Найбільшим дослідником Бойківщини був наш великий письменник Іван Франко, який написав багато наукових розвідок з історії й культури бойків. Учені Іван Вагилевич і Сергій Желухин у своїх історичних працях доказували походження бойків від стародавнього культурного племені Кельтів. Мовознавець д-р Антін Княжинський пише, що характеристичною

чергою бойківського говору є багатий словник бойківських слів, відмінних від західньо-українських. У статті д-ра Володимира Гуркевича п. з. «Бойки за сто літ у числах» читаємо, що число бойків у 1930 році становило понад 600 тисяч. Цінні пам'ятки бойківської культури, перед другою світовою війною, збереглися в музеях «Бойківщина» в Самборі та «Верховина» в Стрию.

4. Українські князі — володарі самбірської області

Володарями Самбірщини були князі Володимир Великий, Володар Із'яславич, Володимирко Володаревич, Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславич, Данило Романович, Лев Данилович, Юрій I Львович, Андрій і Лев II Юрієвичі і Юрій II Тройде-нович.

Князі іменували всіх адміністративних, судових і скарбових урядовців — тисячниками, воєводами, посадниками і тивунами. Тисячник — це перша посада по князеві. Воєвода підлягав тисячникові. Посадник — це керманіч міста. Він був рівний щодо гідності з воєводою. Тивун — це начальник села.

Князь Володимир Великий дуже старався про поширення й закріплення християнської віри в самбірській області. Він спроваджував місіонарів слов'янського обряду із Закарпаття, як каже літописець. Християнство стало джерелом духової культури і освіти.

Князь Володар Із'яславич панував тридцять років. Він збудував у Перемишлі на Замковій горі Катедральну церкву, в якій його поховано 1124 року.

Син князя Володаря — Володимирко в 1141 році переніс свою столицю з Перемишля до Галича, який лежав при Дністровому торговельному шляху. Він злучив чотири галицькі княжі уділи у Галичині. Історик Степан Томашівський пише, що князь Володимирко відзначався енергією і дипломатичною зручністю.

Князь Ярослав Осмомисл, який володів у роках 1153-1187, належав до найвизначніших постатей княжих часів. Держава князя Ярослава Осмомисла простягалась від берегів Вислока і Сяну вздовж північно-східних збіч Карпат до Дунайського

гирла і до Чорного моря. Торгівля давала князеві Осмомислові великі прибутки на утримання сильного війська і на церковні цілі. Літописець називає князя Ярослава Осмомисла розумним, сильним і добрим господарем і політиком.

Князь Роман Мстиславич уважав за одну з головних цілей боротьбу з кочовими ордами. Коли він забезпечив галицько-волинську державу від наїздів половців, зайнявся політичними справами на Заході і поширив північні державні кордони. Князь Роман пішов війною на Польщу і поліг у бою над Вислою в 1205 році. Галицько-волинський літописець прославляв князя Романа такими словами: «Він кидався на поган, як лев, був сердитий, як рись і хоробрий, як тур».

Романів син — князь Данило провадив сорок років боротьбу за Галичину і, як володар галицько-холмської держави, відбудував її й утримав. Серед надзвичайно важких обставин довелося панувати князеві Данилові. Він шукав союзників до боротьби з татарами, які руйнували села і міста й убивали людей і брали в полон. Князь Данило вислав послів до папи Іннокентія IV, який мав велику пошану між католицькими володарями й міг зібрати військо проти татарської орди. Тоді прибули до князя Данила послі від папи й на знак пошани привезли йому королівську корону. Однак військова допомога не надійшла. Князь Данило виявив велику дбальість у будівництві міст, укріпленні їх і прикрашуванні. Він відбудував зруйнований город Холм і його старанням збудовано в ньому дві величаві церкви, св. Івана Золотоустого й Пресв. Богородиці. Город Холм був улюбленою столицею князя Данила. Замість підупалоного Звиногорода він заклав город Львів на честь свого сина Лева. Розумний, лицарський і енергійний володар, король Данило помер у 1264 році й поховано його в підземеллях катедральної церкви Пресв. Богородиці в Холмі. Історик Томахівський каже, що з королем Данилом зійшла до гробу одна з найідеальніших постатей української історії.

Після смерті короля Данила його син Лев I (1264-1301) був володарем Галицької волости з новою столицею у Львові. Він прилучив до галицької держави люблінську область по Вислу і закарпатське підгір'я з городами Мукачевом і Берегом. Князеві Львові I належить приписати ініціативу заснування галицької митрополії. Історик Теофіль Коструба пише, що тра-

диція говорить про князя Лева Даниловича як фундатора монастиря св. Юрія і церкви св. Миколая у Львові й монастирів у Спасі й у Лаврові (в старосамбірському повіті).

Князь Юрій I Львович (1301-1308) злучив у своїй державі майже всі українські волості й переніс свою столицю зі Львова до Володимира Волинського. Найважливішою подією з часів панування князя Юрія I є усаможливлення української Церкви — заснування в 1303 році галицької митрополії, яка обіймала більшість української території. Князь Юрій I Львович нав'язав зносини з папською столицею слідом свого діда Данила. У зв'язку з відновленням церковної унії папа прислав корону і князь Юрій I коронувався на короля.

Сини короля Юрія I, князі Андрій і Юрій II, хотіли визволитися з татарської залежності і вели боротьбу з татарами. Літопис величає їх як непереможних оборонців християнського світу.

В 1323 році бояри вибрали галицько-волинським князем Болеслава Тройденовича, який походив з польської княжої родини. Він прийняв грецьку віру і набув ім'я Юрія II. Князь Юрій II спровадив багато чужинців, головню латинських монахів, які наvertsали людей на латинську віру, що не сподобалося боярам. Вони зненавиділи князя Юрія II Тройденовича і отруїли його на Великдень в 1340 році.

Після смерті князя Юрія II польський король пішов з великим військом на Галичину. В 1349 році самбірська волость опинилася під польською владою.

В. Кармазин-Каковський

МИСТЕЦТВО БОЙКІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

ВІД РЕДАКЦІЇ: Проф. В. Кармазин викінчує в Римі працю над цією книгою, яка повинна б вийти з друку у виданнях Українського Католицького Університету в Римі спільними стараннями Блаженнішого Патріярха і Т-ва „Бойківщина” приблизно в половині 1979 року.

Творча аналіза плястично-барвних форм церков і хат одного з талановитих українських карпатських племен за цілу половину тисячоліття (XVI-XX сторіччя). Студія найхарактер-

ніших композицій, від елементарних до пірамідально-ступенчастих, асиметричних, але зрівноважених, цільних з погляду ритміко-мелодійної плястики, включених у мальовниче середовище краєвиду. Вплив на тридільну церковну архітектуру всього українського народу і на поширення серед неї церков з трьома вежами. Активна участь бойківських майстрів у глибоко творчому процесі поєднання компонентів готики, ренесансу та барокко з традиційним всеукраїнським прагненням до людинолюбної мальовничості. Національне й всесвітнє значення бойківської архітектури в оцінці сучасної прогресивної творчої течії автора, яка змагається за таку естетизацію життя, що скріплює стійкість оптимізму, за мистецьку віталізацію буття, що веде до оздоровлення, за гуманізм моральних прагнень, виражених в плястично-барвних формах, та за активну гармонізацію всіх чинників, породжених синтезом мистецтва з природою, для радісного людського довголіття.

Передмова, стор. 1; Вступ, стор. 6: Минуле української нації та бойківського племені. Побудова цієї праці за гуманістичним критерієм мистецтв.

1. СТУДІЇ ТА ВИСНОВКИ ПОПЕРЕДНИКІВ, ст. 19. Питання схрещування впливів. Питання народної своєрідності.
2. КОМПОЗИЦІЯ НАЙДАВНІШИХ ДЗВІНИЦЬ, стор. 35. Пам'ятки з датами побудови між 1500-1700 роками. Пам'ятки без дат побудови між 1500-1700 роками.
3. КОМПОЗИЦІЯ ДАВНІХ ДЗВІНИЦЬ, стор. 53. Пам'ятки з датами побудови між 1700-1800 роками. Пам'ятки без дат побудови між 1700-1800 роками.
4. КОМПОЗИЦІЯ ПІЗНІШИХ ДЗВІНИЦЬ, стор. 85. Пам'ятки з датами побудови між 1800 роком і нашими днями. Пам'ятки без дат побудови між 1800 роком та нашими днями.
5. КОМПОЗИЦІЯ НАЙДАВНІШИХ ЦЕРКОВ, стор. 105. Пам'ятки з датами побудови між 1500-1700 роками. Пам'ятки без дат побудови між 1500-1700 роками.
6. КОМПОЗИЦІЯ ДАВНІХ ЦЕРКОВ, стор. 151. Пам'ятки з датами побудови між 1700-1800 роками. Пам'ятки без дат побудови між 1700-1800 роками.
7. КОМПОЗИЦІЯ ПІЗНІШИХ ЦЕРКОВ, стор. 200. Пам'ятки з датами побудови між 1800 роком і нашими днями. Пам'ятки без дат побудови між 1800 роком і нашими днями.

8. МИСТЕЦТВО АРХІТЕКТУРИ і ПЕЙЗАЖУ, стор. 226. Пам'ятки кам'яних церков, будинків та хат. Пам'ятки серед широкого краєвиду і серед близьких дерев.
 9. ЕВОЛЮЦІЯ БОЙКІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ, стор. 250. Розвиток виразної пірамідальної ступенчатості. Пам'ятки національного і світового значення.
 10. ПОТЕНЦІЯЛ ГАРМОНІЗУВАЛЬНОГО ДІЯННЯ, стор. 275. Внесок бойківської архітектури у всесвітню плястикобарвну ритміку та мелодику. Бойківська архітектура, як загальнолюдська потуга перемоги мажору над мінором у радісному довголіттю.
- Бібліографія. Пояснення деяких архітектурних термінів, ст. 290.
Списки пам'яток: а) пов'язаних з бойківськими, б) окремо бойківських.
- Ілюстрації-профілі: а) окремо дзвіниці (разом 100). б) окремо церкви (разом 220), стор. 300.
- Ілюстрації — найкращі фоторепродукції (разом 40), стор. 465.
Ілюстрації — мистецькі малюнки (разом 30), стор. 505.
- Резюме іншими мовами, стор. 535.
Мапа Бойківщини, стор. 550.
-

Яким Вечер

І С Т О Р І Я К О Р О С Н А

(Продовження)

Дещо з історії села я вже подав у першій частині розвідки. Багато народів пересунулося через Галичину у сиву давнину. Були передісторичні народи, були Кельти, що замешкували величезні простори від Анкари по британські острови, вплив арійських Гіттів сягав від Малої Азії по Бретонію, були Авари, Гунни, перевалилися племена Готів, прийшли Татари, осаджувалися пастуші родини з Волохії.¹⁾ Це справа істориків і археологів. Можна — за Дорошенком — прийняти, що предки українського народу — Анти зайняли наші краї за готського короля Германариха, коли він лишив великі простори незаселеними.

1) Назва гір „Кічера“, що так часто повторюється в Зах. Україні є, мабуть, волоського походження („гора з голим вершком“).

Коросно було княже село, за Польщі королівське. Побіч в Смільниці було княже городище.²⁾ Панщини в Коросні не було. Юліян Опільський писав в одній повісті, що мешканці Коросна наймалися в службу довколичним панам, нпр. Гербуртам. Джерела цієї інформації не знаю, Опільський її не подав. Король винаймав свої посілости-ліси і луки поодиноким шляхтичам, що за це платили королівській касі.

І так винаймив король село Єржемв Вандалінові Мнішхові, генералові великопольському, відтак зайняте і дане Теодорові Шидловському. 1776 р. було знову зайняте і продане Шид-

Мальовничі „Заліси" коло Коросна, 482 м. понад поземом моря.
Із збірки Юри Ярмкевича

ловському за 7658 злр, вкінці королівська каса звернула ціну купна Шидловському і перейняла село на себе.

Ці два панове мабуть й були також патронами парафії. Але архів перемиської єпархії поляки знищили, сьогодні тяжко щонебудь сказати, тому й така наявність слова „мабуть" в цій монографії.

За Австрії вся власність корони перейшла в посідання цісарсько-королівського скарбу. Завідував нею уряд, що звався „Фінансовою Палатою" — по-німецьки „Каізерліх-Коенігліхе Фінаццкаммер". Вона містилася в Цешині на австрійському Шлезьку, і тільки при кінці XIX століття перейшла до Львова. Ще за Польщі називано державні ліси „камеральними".

2) „Перемиськ", 1961, ст. 9. Там же опис княжих взаємин і боїв з мадярами, що певно йшли і лупківським просмиком.

Коросно було спершу в повіті ліськім (Лісько, тепер Польща), напевно ще в 1879 р. Відтак від 1888 р. належало до повіту добромильського. По ДСВ приділено Коросно — на підставі договору Рузвелта зі Сталіном — до УССР. Та московські більшовики занюхали вугілля коло Сокаля, і виміняли сокальський обшир за Устрики і Коросно. Тепер Коросно належить до „воєводства” в Кросні.

Дня 12 квітня 1594 р. переїздив через Коросно граф Ерик Ляссота фон Штебляв, спеціальний висланик зі широкими повноваженнями від цесаря Рудольфа II. до козаків. Ляссота вирушив зарання з Вільшаниці і під вечір був у Терлі. Нарікав у своїм щоденнику на засіки довкола лісів, які мали стримувати татарські набіги. А в 1849 р., коли Австрія просила помочі в Петербурзі для придушення мадярського повстання, то російські полки переходили через Коросно. Москалі завважували нафту („керосин”) здовж доріг, і назва „Керашин” лишилася до сьогодні для одного потічка і горбка недалеко від Коросна. Скільки ж переходів військ — княжих, мадярських, польських, татарських, австрійських — незаписаних в аналах Коросна! Через Коросно переходила частина військ австрійського генерала Естергази займаючи Галичину для Австрії після розподілу Польщі в 1772 р.

Короснянські люди (старші від мене) описували цесарські маневри („манебри”) в Коросні 1896 р. і значно менші в 1906 р. Останні маневри австрійських військ на терені Коросна (і сусідніх сіл) відбулися в 1910 р., з початком жовтня.

Добромильський повіт був поділений на три лікарські округи: Доброміль (повітовий фізик), Бірча (окружний лікар) і Коросно (перед ПСВ д-р Яремкевич). До округи цієї належало 19 сіл: Коросно, Смільниця, Старява,³⁾ Волиня, Оберсдорф, Лісковате, Войтківка, Войткова, Принценталь, Смеречна, Лопушниця, Лопушанка, Квашенина, Катина шляхоцька, Катина рустикальна, Сенькова, Юречкова, Тростянець.⁴⁾ Перед ПСВ був отже д-р Яремкевич, крім священиків, одним українським інтелігентом з академічним формуванням на цей великий округ. Було в цьому окрузі кілька українських

3) Терло аж до 1934 р. належало до старосамбірського повіту. Щойно в 1934 р. включено Терло до повіту добромильського.

4) Це не належить до історії Коросна, але для загальної історії подаю, бо ж називалося, що Коросно є „осідком окружного лікаря”.

учительських родин, а один рік практикантом при лісничім в Старяві був українець, якого прізвища не пам'ятаю, жонатий з Лүцією Мокрицькою, донькою священика.

В обставинах, в яких тоді д-р Яремкевич жив, працювати на народній ниві було майже неможливо. Практика лікарська в бідних селах не давала жадних прибутків.) Щоби щось до хати принести, лікар мусів їздити день-у-день до Устрик, де мав другу канцелярію. Крім того забагато було справ для журби: треба було боротися з нуждою, сүевір'ям, жидівськими впливами, корчмами, браком гігієни. А затії з польської сторони! Добромильський староста так натискав на село (при помочі жидів), що д-ра Яремкевича ніколи не обрано до місцевої шкільної ради. Все ж таки, в 1911 р. зачалися наради в справі заложення читальні „Просвіти”. Пригадую собі добре ці наради. Якби я був малярем, так здається і намалював би як сиділи нанашки у вітальні і радили. Як читали письма з матірнього Т-ва. Як виготовляли папери. Як студент прав Гентіш (з Устрик) їх переписував. І як Юристовський підписував акт продажі парцелі — а коштувала вона одну корону і кошти гіпотечного уряду. Нарешті одної неділі в серпні 1912 р., при чудовій погоді, надійшов „День Коросна”. Це було справді величаве свято! Сотки народу з Коросна, дооколичних сіл, з інших повітів (ліського і старосамбірського) зібралися тоді на посвяченні угольного каменя. Посвячення доконав ряд священиків: о. Олышанський з Хирова, о. Зүбрицький з Чорної — цих пам'ятаю, хоч був ще о. Максимович з Лісковатого й інші. Д-р Яремкевич відкрив свято зі сльозами радості в очах. Д-р Володимир Загайкевич мав головну промову. Він, тоді посол до австрійського парляменту і визначний діяч Перемищини, приїхав з кількома студентами (пам'ятаю двох із них: Глембоцький, правник, і Володимир Білозор (пізніше лікар, герой УГА в чотирокүтнику смерті). Потім мав промову один зі священиків (не пам'ятаю, хто саме). Велике враження робили вправи січовиків з Чорної.

Люди працювали при будові, збирали гроші, ходили з колядою.

В Старяві жив тоді жид Жүпан, що колись поселився тут

5) Скільки разів доктор давав ліки задармо, „викрадав” з комори хліб і виносив до хворих!

з Мадярщини занюхавши добрий „гешефт” на камеральних дровах. Він і був практично власителем старявського тартака. Він дав частину дощок на будову читальні, малу частину дав тартак короснянський. Дров на бельки камера відмовилася давати, доки д-р В. Загайкевич їй не пригадав, що дрова від них дістала польська захоронка (не знаю, чи в самім Добромилі чи де інде). Все таки багато ще матеріялу треба було докупити. І багато, багато праці і труду вложити при будові. Але і це якось йшло, і дім читальні „Просвіта” був коротко перед початком ПСВ на викінченні.

Що діялося з домом під час ПСВ, не пригадую собі. З її кін-

Вїзд одного з перших поїздів на станцію в Коросні, начальником якої був українець.

Із збірки Юри Яремкевича

цем дім викінчено. Душею „Просвіти” став Василь Прокоп’як, незрівняний ентузіяст. Уладжував вистави (навіть у Войковій, під боком поміщиків Корвінів). Василь був залізничним робітником. Хор дуже добре провадила одна дівчина.

Я писав вже про „дійства” поганої слави Грабського. Нездивно ж, що праця Василя, що йшла в розріз з „грабщиною”,

не подобалася полякам. Василя перенесли, загрозили звільненням з праці, — доля не одного залізничника! Але Василь ані національності ані релігії не зрікся.

Дня 28 липня 1914 р., в місяць, коли сербський агент московського царя убив австрійського престолонаслідника кучею з револьверу московського виробу, зачалася ПСВ. Поїзди їхали навантажені військом, воєнним добром, шоса була завалена підводами в сторону фронту на схід. Але вже за нецілий місяць поїзди їхали з раненими, з утікачами, з недобитками армії — на захід або південь до Мадярщини. В австрійській армії зачала ширитися пошесть холери, принесена завошпвлєнними солдатами.⁶⁾

6) її скоро опановано.

Володимир Андрушко

Д О Л И Н А

Історія заложення міста

Початки заложення Долини доволі давні. Сягають вони часів київського князя Володимира Великого, коли то в підгірському бойківському селі Ілемня, положеному 14 клм. на південь від Долини, проживав багатий український князь Андруєвич. Одного осіннього дня велика отара овець того ж князя, що паслася на т. зв. Широкому Полі, несподівано втекла в кущі і не можна було її віднайти. При допоміж вівчарських собак віднайдено овець в долині, між горами. Вони лежали на рівнині над Сивим потоком і на його берегах лизали щось біле. Коли ж пастухи ствердили, що це справжня сіль, водою з джерел наповняли кітли і варили сіль. Втішений князь вслів палити вогні на горах у подяку богам за відкриття скарбів. З навареної солі п'ять топок (кубків) подарував князь своєму приятелеві князеві Ратилеві, що жив за Карпатами. Проруч

бано відтак в лісах дорогу з Ілемні до місця соляних джерел, а на горі Знесіння поставлено сторожу.

Потім над Сивим потоком багато людей поселилося і нову оселю названо Долиною. Поставлено теж салину. Під час пожежі в 1898 р. дерев'яна салина згоріла, а на її місце в 1900 р. виставлено муровані будинки салини, в яких сіль виробляють і досі.

Часи середньовіччя

За короля Данила Романовича Галицького місто називалося: Королівське місто Долина. Цю назву воно мало і за польського панування і мало магдебурзьке право.

На підставі хроніки і судових протоколів відомо, що населення Долини і Долинщини вело завзяту боротьбу проти кріпацтва. Доказом цього може бути довготривалий протипанщинний опір населення Долини і Долинщини, яке виступило проти визиску, гніту і знущання Долинського старости Єржего Красіцкего. Важливу роль в цьому спротиві відіграли селяни сіл Надієва і Ракова. Боротьба зі старостинським урядом проти кріпацтва тривала п'ятдесят років.*

Дальше на підставі „Ксенгі дзеюф” управи міста довідуємося, що масового розміру повстання проти кріпацтва, гніту і сваволі польської шляхти було за часів визвольної боротьби гетьмана Богдана Хмельницького. Тоді повстанці знищили підстаросту Яшовського, а його замок зруйнували, бо він, нехтуючи обов'язуюче магдебурзьке право, заводив панщину. Повстанцям помагала тоді тритисячна ватага українських селян з Довгого, калуського повіту, під проводом попаді Пісочнички. Гора, на якій був замок, одержала назву „Замчиська”. Згідно з легендою, на Замчиськах відтак перебував Олекса Довбуш.

На горі „Знесіння” в XI столітті був монастир і церква ОО. Василян, який пізніше перенесено до села Пацикова, а відтак до Гошева. В тому монастирі проживав о. Теок Лістий, який написав історію заложення Долини і Салини. Історія ця

* Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 5, т. 110, стор. 1575, т. 111, стор. 218-219, 304, 740-742, т. 113, стор. 37, 95-96, т. 114, стор. 1795-1798, т. 116, стор. 535-536, т. 120, стор. 714-716, 833, 881, 904, т. 121, стор. 925, т. 129, стор. 866-867, т. 131, стор. 821-822, 1057-1066, 1222 і т. д.

переписана була польською мовою до т. зв. „Ксенгі дзеюф”, яку переховувано в залізній скрині управи міста.**

Новітня історія міста

Долина — повітове місто. В склад повіту входило 85 сіл та два міста: Болехів і Рожнітів. Повіт Долина перед Другою світовою війною мав понад 130 тисяч населення і поділений був на три судові округи: Долинську, Болехівську і Рожнітівську. До Долинської судової округи входило 30 сіл. Місто у виді неправильного кола, з передмістям займало доволі широкий простір і було поділене на п'ять дільниць.

До I-ої дільниці входили: торговельний центр міста та передмістя Горише, Ролуванки і Замчиська; до II-ої дільниці — передмістя Загір'я; III-тя дільниця складалася з передмість: Новичка, Одиниця і Липовець; IV-ту дільницю творили передмістя: Оболоння, Букова, Підзапуст, Бабієва Гора, а в V-ту дільницю входили: передмістя Брочків, Обліски й Підлівче.

Місто положене в долині і обведене горами: Знесіння, Загір'я, Замчиська і Бабієва Гора. Державні ліси простягалися одні від села Рахині в напрямі Дідушиць у Стрийщині, а другі від поля „Крушина” біля села Турі Малої, аж до Широкого Поля біля села Грабова — це ліси звані „Липова”. Колись, у давнину, на тих теренах були липові ліси, власником яких був український князь Андреевич, що проживав у селі Ілемня. Хоча від того часу минуло вже багато століть, „Липова” — назва колишніх липових лісів залишилась і досі, хоча в лісі немає ні одної липи, а ростуть переважно дуби, смереки, ялиці, вільхи і т. п.

З приватних лісів є „Березина”, „Селищі”, „Помірки” та інші.

З південної сторони міста були великі простори громадських ґрунтів, т. зв. „Запуст”, густо порослі ліщиною й ялівцем, на яких населення випасало свою худобу.

На передмісті Новичка були сіножаті звані „Батів”, які простягалися аж до села Рахині. Серед населення кружляла легенда, що назва ця походить від татарського хана Батія, який

** На підставі розповіді учителя Антона Стефанишина, який читав „Ксенген дзеюф”.

в часі походу на українські землі, на ґрунтах тих таборував зі своїм військом.

Залізнична станція віддалена була від міста 2 клм. Біля неї був став, около 300 м. довгий, а 200 м. широкий, який мав приплив і відплив води, а побіч були криниці, де очищувалася вода до пиття і рүрами проходила до збірників.

Через Долину пливе потік „Сівка”, береги якого не були урегульовані. В часі погоди пливе він малим струмочком, але в часі зливних дощів і довгої слоти збирає він каламутні води своїх приток, заливає великі простори нижче положених управних ґрунтів і сіножатей та робить великі шкоди мешканцям. Щороку, часом що два, звичайно в липні, або серпні, буває повінь — вилив „Сівки”. В часі повені в 1928 чи 1929 році два будівничі, двоюрідні брати — Терлецькі, Теодор і друтий — незнаного мені імені, вертаючи під час дощу з праці до дому, намагалися перейти міст на Оболонні, понад який плили вже бурхливі води, та в часі переходу надплила велика хвиля води і наче стебелину змила їх. Коли ж вода впала, знайдено їх між верболозами.

Перед Другою світовою війною місто мало понад одинадцять тисяч населення, в тому коло чотири тисячі українців. Решта — це поляки, жици й німці. Печатка міста звучала: „Королівське вільне місто Долина”, по середині якої зображено було п'ять топок солі.

Торгівля і промисел

Майже ціле місто складалося з жидівських крамниць, бо жици, захопивши з давен-давна торгівлю й промисел у свої руки, за малими виїнятками, замешкували центр міста.

З українських підприємств були: кооператива „Самопоміч”, яку в 1927 р. зліквідовано, три крамниці кооперативи „Сила”, ресторан Василя Покотили, Складниця Повітового Союзу Кооператив у Калущі, позичкова кооператива „Українська Каса”, крамниці мішаних товарів Томи Вірстюка, деякий час Юліяна Антоновича та останніми роками перед Другою світовою війною — галянтерійний склеп Іванни Медвідь.

Широкознаний український торговець Степан Добущак їздив по ярмарках і торгах Галичини і продавав коси.

З промислових підприємств, крім Салини, яка дала поча-

тож оснування міста, була копальня торфу, два тартаки, дві цегольні і виріб содової води і лімонади.

Ще за австрійських часів нафтова фірма „Карпатія” та інші, законтрактували були на передмісті Підлівче деяку кількість ґрунтів, і в пошуках за нафтою розпочали були верчення, яке відтак припинили. Але зі щілин проверчених, а відтак затканих дір, весь час протікала ропа і з водою спливала до нижче положених місць. В часі Першої світової війни, коли то дошкульно відчувалось брак нафти, дооколичне населення збирало зверху води нафту і нею освічувало мешкання. По 1930 році ці самі ґрунти знову притягнули увагу нафтових підприємців. Фірма „Польмін” та приватні нафтові підприємці, законтрактувавши великі простори тих ґрунтів, в 1935 р. плитким верченням у глибині 75-90 м. натрапили на підскірну нафту, що мала 75% бензини і весь час її експлуатували. В пляні було розпочати глибоке верчення, але Друга світова війна цьому перешкодила.

Підприємці і професіоналісти

Українці в місті займалися рільництвом і мали переважно малоземельні господарства. Зі заможніших господарів були: Василь Коляджин, Володимир Грицей і Степан Кардаш.

З ремісників були: столярі, шевці, будівничі, кравці, мулярі, слюсарі, колодії. Від 1932-1935 рр. мав фризієрське заведення Василь Василів. Були й такі, що займалися вирубом лісу і вивозом дерева, роботою на тартаках і цегольнях, на Салині, залізниці і при направах доріг.

По першій світовій війні в місті було 12 адвокатів-жидів і один українець — д-р Северин Данилович, який в 1927 р. зачинив канцелярію і виїхав. В травні 1924 р. відкрив адвокатську канцелярію д-р Олекса Дереш, в 1931 р. — д-р Іван Луців, а в 1935 р. — д-р Володимир Горбовий.

В місті було п'ять польських лікарів, а три жидівські. По Першій світовій війні з українців короткий час вів лікарську канцелярію д-р Равич, від 1930 до 1935 р. — д-р Іван Решетило, а від 1937 р. недовго, мабуть два роки, — д-р Коцюба.

Від 1937 р. асистентом директора повітового шпиталю був українець д-р Круль.

За німецької окупації повітовим лікарем був д-р Кулик, а відтак д-р Гаванський.

Церкви

В самому центрі міста була колись дерев'яна церква, але її розібрано, бо поставлено нову муровану, величаву церкву під покровом Різдва Пресвятої Діви Марії. Дзвіницю старої церкви залишено для нової церкви і по Першій світовій війні куплено нові дзвони, бо в часі війни австрійська влада дзвони забрала. Посвячення нової церкви відбулося в 1905 році і довершив його Митрополит Андрей Шептицький. Церква не була ще назовні виправлена ані внутрі мальована і мала іконостас із старої, розібраної церкви. Перша світова війна перешкодила у викінченні церкви. Зроблено це щойно у роках 1932-1933. Церкву малювали мистці Павло Ковжун і Михайло Осінчук, іконостас робив різьбар Михайло Наконечний із Камінки Струмислової, а золотив різьбар Чміль з Болехова. Ікони малював артист-маляр Манастирський. На малювання церкви міщанин, покійний Петро Мацевич, залишив був у завіщанні своє нерухоме майно.

При церкві були братства старших і молодих чоловіків та сестрицтва старших і молодших жінок.

Крім церкви в центрі міста, на передмісті Гусаків була церква св. о. Миколая з дзвіницею, а на передмісті Загір'я церква св. Михайла — теж з дзвіницею. Звичайно раз у рік, у день патрона, відбувались у них відправи. Дзвонів у дзвіницях не було. Забрала їх австрійська влада в часі війни, а нових не куплено.

Ще за австрійських часів парохом був о. Теодор Величковський, а катехитом о. Михайло Лада. По смерті о. Величківського, мабуть у 1930 році, парохом назначено о. Михайла Чорнегу. По виїзді в 1923 році до Львова о. Михайла Ладн, катехитом був о. Василь Бодак.

Церква св. о. Миколая на Гусакові, положена на горбочку, мала гарний майдан, на якому росли великі і розлогі липи та овочеві й інші дерева. Колись, у давнину, на тому майдані було кладовище. Та зуб часу затер сліди могил. Лише при межі,

під старою грушею, залишилися побіч себе дві могили, обведені залізною огорожею і густо порослі барвінком; одна з камінним хрестом, а друга з мармуровим постументом і з написами на них, що у тих могилах спочивають: о. Лопатинський, колишній парох тієї церкви і його дружина...

Рік-річно, на Великдень, біля тієї церкви збиралося багато дітей і молоді сусідньої і з околиць, та уладжували різні ігри і забави — справляли гаївки. Хлопці бавилися і окремо і разом з дівчатами. Вони бавилися у пташки, у війни, лапання і ховання.

Старші дівчата звичайно плели вінки з квітів-підсніжків, прибирали ними свої голови, а відтак ставали в коло, бралися за руки, і проходжуючись, співали пісні. По полудні звичайно приходили і старші люди, переважно жінки. Вони сідали під церквою на каміння, і розмовляючи приглядалися забавам дітей і молоді.

А в поливаний понеділок біля церкви ніхто не заховався. Серед сміхів і жартів усі були облиті водою, бо так велів звичай...

Через три дні Великодніх Свят, від полудня аж до вечірнього сумерку, коло церкви роїлося від безжурних і врадуваних дітей і молоді, які сповнені щастям забавлялись аж до втоми і у всі святочні дні своїм різнобарвним одягом, наче квітами, прикрашували церковний зелений майдан...

Українське населення міста від давніх часів відзначалося глибокою релігійністю і побожністю. Релігію, як найцінніший скарб людської душі, зберігало воно глибоко у своїй душі і свою християнську віру виявляло наглядно у своєму щоденному житті. Загал населення, за малими виїмками, заховував неділі й свята, і святково прибраний ходив до церкви, щоб вислухати Служби Божої. Свята Різдва Христового, Великодня та Йордану обходжено дуже урочисто із всіма українськими прабатьківськими християнськими традиціями. На Йордан в нутрі кожної хати двері і вікна прикрашені були хрестом з крейди. В неділі і свята кожний вистерігався фізичної праці, бо це уважалось гріхом. Перехожі дорогою люди здоровилися християнським звичаєм: „Слава Йсусу Христу”, а перехожі попри церкву чи фігуру з розп’ятим Христом — хрестилися, при чому чоловіки здимали з голови шапки, чи капелюхи.

Гімназія

У 1912 р. засновано українську гімназію ім. Маркіяна Шашкевича Українського Педагогічного Товариства, переіменованого по Першій світовій війні на Т-во „Рідна Школа”. Відтак засновано і учительську семінарію.

Коли ж прийшла польська влада, гімназія мала вже вісім клас і право прилюдности. Та почалася нагінка на гімназію і семінарію шкільної, поліційної й адміністраційної влади, ревізії й арештування серед студентів вищих клас, а згодом відібрано гімназії право прилюдности і розв'язано чотири вищі класи і учительську семінарію. Решту клас гімназії розв'язано у 1924 році.

У 1920, або 1921 році з польської сторони була спроба висадити в повітря будинок гімназії. Одної ночі невідомі особи дісталися через вікно до середини будинку і у фронтівій кімнаті заклали динаміт, провівши від нього гніт. На щастя до вибуху не дійшло, бо підпалений гніт, недалеко динаміту погас, надпаливши лише місцями долівку.

Перших два роки гімназія містилася на передмісттю Горіше, а відтак на передмісттю Одиниця, у двох будинках читальні „Просвіти”. В тих самих будинках містилася й учительська семінарія і 7-ми класова народня школа „Рідної Школи”, тому навчання відбувалось до полудня і по полудні.

Головними ініціаторами заснування гімназії і семінарії були: о. Михайло Лада, Іван Грабовенський, о. Микола Притвляк, Василь Гретчак та інші.

Директорами гімназії були: Єлюк, Редкевич, о. Михайло Лада, д-р Михайло Пачовський і останньо Михайло Керницький. За моєї пам'яті до учительського збору гімназії належали: Назаревич, Олекса Грицишин, Володимир Павлусевич, Шумей, Міхняк, Камсенецький, Чесак, Андрухів, Голоюк, Королук, Ковалюк, Ів. Ступницький і о. М. Лада.

7-ми класова „Рідна Школа”

Ще від австрійських часів існувала в місті приватна 7-ми класова народня школа Українського Педагогічного Товариства, переіменованого по Першій світовій війні на Товариство „Рідна Школа”.

Школа містилася в двох будинках читальні „Просвіти”, положених на передмісті Одиниця, біля яких був гарний простірний город з кількома овочевими деревами. В тих самих будинках містилася теж гімназія ім. Маркіяна Шашкевича.

Удержання приватної 7-ми класової школи взагалі, а за польської влади особливо — не було легке. Шкільні оплати за навчання були мінімальні, бо управа школи змагала, щоб якнайбільше українських дітей у шкільному віці ходило до своєї школи і виховувалося в національному дусі, а не до польської публічної школи, де навчання було безплатне, а виховання вороже.

Крім цього до „Рідної Школи” ходило чимало дітей мало-земельних батьків і бідних робітників, які від шкільної оплати були зовсім звільнені. З цього приводу весь тягар удержання школи лежав на українському громадянстві повіту і треба признати, воно в міру спроможности, обов’язок цей совісно сповняло.

Школу вів Кружок „Рідної Школи”, який для придбання фондів улаштував театральні вистави, концерти й інші імпрези та час від часу переводив публічні збірки. Чимало службовців і учителів на державних посадах та священників добровільно складали кожного місяця на „Рідну Школу” процентові датки від своїх платень чи від доходів. Також Головна Управа „Рідної Школи” у Львові на удержання школи рік-річно відступала весь прибуток, який на терені Долинського повіту давали збірки з нагоди Різдва Христового, тобто „Коляда” і на Великодні свята „Лисанка”.

Слід теж згадати, що заряд митрополичих дібр у Підлютім осінню кожного року безплатно приділював для школи 20 сьгів опалових дров.

Та мимо цього Кружкові „Рідної Школи” важко було зрівноважити бюджет школи і учителі „Рідної Школи” були оплачувані гірше від учителів державних шкіл і платні діставали переважно ратами.

Пересічна річна фреквенція школи була 250-300 учнів. За весь час існування школи через її класи пройшло чимало молоді, яка — продовжуючи навчання — кінчала студії і доповняла ряди української інтелігенції та включалася в суспільно-громадську працю.

Молодь, якій матеріальний стан батьків не дозволяв навчання продовжувати, по закінченні 7-ми класової „Рідної Школи” відзначалася національною свідомістю, ставала членами читальні „Просвіти”, „Сокола”, „Союзу Українок”, співацького Т-ва „Долинський Боян” і церковних братств та брала активну участь у аматорських гуртках, хорах та у всіх загальногромадських проявах.

Кожного року заходом управи школи при співучасті Батьківського Комітету улаштовувалося силами шкільних дітей гостину св. Отця Миколая, концерт у честь Тараса Шевченка та виступ при закінченні шкільного року.

Імпрези улаштовували управою школи з виступом шкільних дітей, та аматорські вистави Кружка „Рідної Школи” завжди проходили з великим моральним і матеріальним успіхом і українське громадянство масово брало у них участь.

Кожної неділі і свята, під час ранішнього Богослуження, мішаний хор шкільних дітей співав у церкві, а диригентами хору були: учитель Ярослав Гретчак, а відтак управителі школи: Михайло Захаркевич, Швед і Лука Сич.

Управителями 7-ми класової „Рідної Школи” були: Марія Слюзар, Михайло Дворян, Михайло Захаркевич, Швед і останньо Лука Сич, а вчили учителі: Леся Слюзар, Ярослав Гретчак, Ольга Гретчак-Півень, Іванна Гретчак, Антін Стефанишин, Олена Королюк, Іванна Яницька-Медвідь, Петриканин, Михайло Грам'як, Ярослава Скобельська, Іванна Момотюк, Ольга Загайкевич, Ольга Козак, Ольга Твардієвич, Мегера-Федорів.

Катехитами школи були: до 1924 р. о. Михайло Лада, а відтак аж до Другої світової війни — о. Василь Бодак.

Мабуть до 1924 р. головою Кружка „Рідної Школи” був о. Михайло Лада, а відтак аж до Другої світової війни головою був адвокат д-р Олекса Дереш.

Читальня „Просвіти”

Читальню „Просвіти” засновано в 1884 р. Читальня передплачувала щоденник „Новий Час” і тижневики „Неділя” і „Стрийська Думка”. В 1934 р. читальня святкувала 50-річчя свого існування. В 1938 р. читальня мала 230 членів і бібліотеку з 800 книжками, і була власником двох будинків і міста, де колись містилася гімназія і семінарія та до Другої світової

війни 7-ми класова школа „Рідної Школи”. При читальні був дуже діяльний аматорський театральний гурток ім. Івана Франка, керівником і режисером якого були Андрій Штень і його дружина.

Культурно-освітнє, економічне і суспільне життя

Від давніх часів серед української інтелігенції в Долині находилися одиниці-патріоти, що працювали на народній ниві. За їх почином включалися в загальногромадську працю і свідоміші міщани. З часів австрійських не від речі буде згадати Івана Грабовенського, д-ра Омеляна Левицького, суддю Миколу Івасюка, д-ра Михайла Пачовського, о. Михайла Ладу, о. Миколу Притуляка, Івана Антоновича, Василя Гретчака, Дмитра Гриця і Теодора Мазуркевича. З новіших часів не можна поминути д-ра Олексу Дереша, д-ра Івана Луцева, д-ра В. Горбового, о. Михайла Чорнегу, Осипа Майхровича, братів Михайла й Осипа Бойдуників та Михайла Сліпкевича. Було їх багато, але всіх не вчислити. Всі вони трудилися над усвідомленням міщанства і над розбудовою загальногромадського життя.

Загал українського громадянства інтересувався культурно-освітньою, господарсько-економічною і суспільною працею і брав у ній активну участь. Праця в читальні „Просвіти”, в співацьких і театральних гуртках, в „Союзі Українок”, в „Соколі”, „Рідній Школі”, в церковних братствах і сестрицтвах, голосне читання часописів і книжок та реферати на різні теми завжди притягали багато громадян. Театральні вистави місцевих гуртків та вистави заїзних театрів завжди мали велику фреквенцію публіки. Книжки в читальняній бібліотеці не залежувались — люди їх читали.

Мимо перепон польської влади, праця в товариствах і установах щораз то більше поширювалась і давала гарні плоди. Хотяй політична діяльність була доволі обмежена, українське громадянство старалося використати всі законні права для своєї діяльності. Брало масово активну участь у виборах до громадської ради чи у виборах до сойму і сенату, перводило плебісцити за введення навчання української мови в публічних школах, скрізь боронило прав української мови. Рік-

річно урочисто відзначувано національні свята, а церковними поминками, святочними сходами з рефератами відзначувано національних героїв.

Соکیل

Ще від австрійських часів існувало в Долині пожежно-руханково-спортове товариство „Соکیل”. Хотяй товариство не мало спортових приладів, однак спортову ділянку не занедбувало і регулярно відбувались сходи членів та спортові вправи.

В 1930 р. староство в Долині „Соکیل” розв’язало. Мотивом до цього послужила пожежа якоїсь stodoli, в гашенні якої ніхто з членів „Сокола”, як пожежного товариства, не брав участі.

По довгих стараннях засновано тоді руханково-спортове товариство „Соکیل”. Виеднано в церковному братстві дозвіл на відбування спортових вправ у залі „Братської Хати” та винайнято площу до вправ і відповідну домівку на приміщення. Самі члени зробили сітку і в літі щоденно відбувались відбиванкові змагання та часто спортові вправи сокілок і соколів.

В серпні 1935 р. засновано при „Соколі” музичну секцію з членів, що вміли грати на відповідних інструментах, а з початком 1938 р. і духову оркестру з членів-доросту у віці від 14 років, з якими проведено навчання теорії музики і практичної гри на інструментах. Члени музичної секції відтак не раз грали на забавах і різних публічних імпрезах. Музичну секцію вів студент Юліян Антонович, а його брат Володимир Антонович провадив духову оркестру.

Кожного вечора багато членів сходилося до домівки, де читали часописи, грали в шахи, пінг-понг, а майже кожної неділі й свята в домівці виголошувалося реферати на різні теми, по яких звичайно була дискусія. „Соکیل” уладжував теж різні імпрези, як спортового характеру, так і культурної розваги і то виключно силами своїх членів, які проходили з повним успіхом. Часто члени „Сокола” виступали теж і в імпрезах улажуваних іншими товариствами.

„Соکیل” удержував тісний зв’язок зі „Соколом-Батьком” у Львові, по можності виконував дані йому доручення і за те зачислений був до ряду перших гнізд.

У 1938 р. „Сокіл” мав 143 члени і був найдіяльнішим товариством.

Головою „Сокола” від його заснування аж до Другої світової війни був адвокат д-р Олекса Дереш.

В польській організації „Стшелец” рекрутувались одиниці, що часто заходили в розріз з обов’язуючими карними законами, але це їм уходило безкарно. Протеговані і під’юджувані поліційними і адміністраційними властями, приходили вони на українські імпрези і забави, щоб викликати авантюру й бійку. Спочатку їм це почасти удавалось, але згодом члени „Сокола” зорганізовано брали участь у всіх імпрезах і забавах і всякі спроби тих одиниць з місця ліквідували. По короткому часі відпала їм охота приходити і робити бешкети.

В 1938 р. польська поліційна і адміністраційна влада деяких з них вислала робити диверсію в Карпатській Україні, яка граничила з тереном долиньського повіту.

Ревізії й арешти серед українців бували часто. Підозрілих осіб замінкали. Бувало, що по 48 годинах арештованих звільняли. Чимало осіб сиділо у слідстві по кілька днів, кілька тижнів, а навіть і по кілька місяців. Деякі особи поставлено було перед суд у Стрию чи Львові за приналежність до підпільної організації і були засуджені.

Коротко перед німецько-польською війною кілька осіб арештовано і замкнено в тюрмі в Стрию. Вже в часі війни населення, розбивши тюрму, визволило їх разом з засудженими.

Товариства і установи, які існували до Другої світової війни і провадили свою статутіву діяльність

1. Повітовий Союз Кружків „Рідної Школи” — голова д-р Іван Луців
2. Кружок „Рідної Школи”, який удержував 7-ми класову школу — голова д-р Олекса Дереш
3. Філія „Просвіти”, якої діяльність простягалася на Долиньську судову округу, — голова д-р Іван Луців
4. Читальня „Просвіти” в місті — голова о. Михайло Чорнега
5. Читальня „Просвіти” на Підлівчу
6. Спортове Т-во „Сокіл” — голова д-р Олекса Дереш
7. Співацьке Т-во „Долинський Боян” — голова Дарія Гладій

8. Філія „Союзу Українок” — головою якої довгі роки була Ірина Дереш, а відтак Дарія Чорнега
9. „Українська Захоронка” — проводили Сестри Служебніші — голова о. Михайло Чорнега
10. Філія „Сільського Господаря” — голова д-р Олекса Дереш
11. Кружок „Сільського Господаря” — голова Андрій Штень
12. Складниця Повітового Союзу Кооператив у Калущі
13. Кооператива „Сила”, яка мала три крамниці — директор Осип Майхрович
14. „Українська Каса” позичкова кооператива — директор д-р Володимир Горбовий
15. Повітовий Комітет Українського Національно-Демократичного Об’єднання (УНДО), по стороні якого були симпатії переважаючої більшості населення міста і повіту. Голова — д-р Олекса Дереш
16. Українська Соціалістична Партія, яка мала мінімальну кількість прихильників. Головою був д-р Володимир Івашкевич

Часи Другої світової війни

Від давніх часів на сусідніх зі собою ґрунтах передмість Облісків і Брочкова були німецькі колонії. Ґрунти їхні, мабуть, походили з парцеляції, бо кожна німецька родина мала весь ґрунт біля хати й межі їхніх ґрунтів були рівні.

В 1940 р., за большевицької окупації, німецьке населення, за малими виїмками, виїхало до Німеччини.

В роках 1942-1943 німецька влада зліквідувала в місті понад 3000 жидівського населення.

По Другій світовій війні большевицька влада переселила до Польщі все польське населення з Долини. На підставі советської преси і приватних листів відомо, що центр міста перенесено на передмістя Брочків біля залізничної станції, а на терені колишнього міста відкрито нафтові джерела і поставлено чимало шибів високої нафтової продукції.

ПРО ТАК ЗВАНІ „ШЛЯХЕТСЬКІ” СЕЛА НА БОЙКІВЩИНІ

Вздовж Карпат, на північному підгір'ю розміщене велике число так званих шляхетських сіл. Їхні мешканці від віків почувалися українцями, вложили великий вклад в українську історію та видали численних високо заслужених людей і героїв, навіть світової слави, як гетьман Сагайдачний, Юрко Кульчицький — герой з-під Відня та інших. Наші історики та науковці слабо цікавилися ними, трактували їх як чужі осали, тут і там потакували чи перебирали фальшиві історично-джерельні чужинецькі тенденційні розвідки, через що витворилися навіть фальшиві погляди відносно походження мешканців тих сіл.

В таких селах, як Явора, Ільник, Бачина, Городище, Гордіня, Бережниця, Білина, Лука, Ортиничі, Блажів, Сілець, Кропивники, Крушельниця, Терло, Винники, Баранчичі, Літиня, Комарники, Манастирець, Висоцько, Матків, Лопушанка і в інших жили більшою чи меншою масою селяни, які чванилися своїм лицарсько-шляхетським походженням. Ще до першої світової війни вони мали деякі спеціальні права, через що вирізнялися як інша суспільна верства.

Напевно такий стан був би зчасом затерся і настало б співжиття та повне злиття шляхти з не-шляхтою, та окупанти-поляки під'юджували до зрізничкування на свою користь, позірно обіцяючи шляхетським селам якісь спеціальні права, щоб тільки перетягнути їх на свою сторону, щоб стали римо-католиками-поляками.

З другої сторони, хоч всі ці села положені на терені історичної Бойківщини і слово лицар-шляхтич можна б після історичного виводу зовсім сміло ідентифікувати з бійцями (боєць-бойко), то брак власної держави не дозволив на прийняття цієї рівнорядної історичної назви. Колись така славна історія Бойківщини ще й досі неспросліджена, залишена в темряві, а слово „бойко” залишилося по наші часи як щось понижуюче, образливе, щось, що його відчувається й по сьогодні як на-

смішкуватий синонім чогось меншевартісного, понижуючого, малокультурного... По давній славі Бойківщини лишилися тільки неспросліджені великі, колись по-модерному будовані оборонні городища, лицарські могили, та неспросліджені старовинні прерізні назви осад, рік, доріг, піль, лісів, шляхів та інших місцевостей.

Територію Бойківщини замешкували від давен-давна не тільки гірські вівчарі, що випасали вівці та виробляли бриндзю, але теж люди лицарські, бойові, які дали початок нашій історії, нашій державності. Карпати віддавна становили міжплемінну, а відтак міждержавну граничну полосу. Пануючі над тими полосами старалися тут поселявати людей бойових, лицарських, що мали відповідні земельні наділи обороняти цю полосу від сусідів-ворогів. В моєму селі Кільчницях задержалася назва таких історичних піль як: Турове, Дільове, Ведмеже, яких власниками в далекій давнині були напевно лицарі, що мали такі відзнаки (пізніше герби), рідких звірів, а начав їх їм напевно за лицарські заслуги тодішній провідник племені, чи навіть держави. Від найдавніших часів землю одержували ті, які її обороняли і належали до дружинників, бояр чи лицарів.

З історії знаємо, що в початках нашої державності князі покликували до військової служби заможніших власників землі, які послуговувалися при управі землі невільникми здобутими на війнах, або своїми підданими так званими рабами (смердами), які з різних причин опинилися в цій найнижчій верстві. Таким то військовикам, по вдалій війні, князь за заслуги збільшував їхні земельні пайки і державні права. До 13-го століття такі роздавання були всюди практиковані і про них заховалися численні документи.

Побіч таких великих маєткових просторів, управлюваних чи не рушених ще плугом, наданих в дідичну посілість одному заслуженому лицареві, існували від найдавніших часів менші, розсіяні посілости, які ще з племінних часів були власністю пануючих династій, а управляло їх якесь дрібне лицарство для себе. Такі родово-лицарські розпорошені посілости були від віків на Бойківщині на пограниччю Карпат і мали свої назви записані в актах, або традиційно переказувані з роду в рід, як в Кільчницях „Турове поле”. Побіч таких осад, існували

менші чи більші оборонні городища, обведені високими валами і ровами в цілях оборонних перед ворогами. Такі городища існували переважно здовж водних шляхів, а на Бойківщині стрічаємо їх густо в різних місцях, як Самбір, Вільшаник, Гордіня, Городище, Кружики і Кульчиці здовж Дністра — Лаврів, Лопушна, Ракова, Смільниця, Старий Самбір, Ступниця, Чуква, Стрижів, Городище, Троп'є, Чудець, Стрий, Вовня, Голубнів, Довголука, Кавсько, Корчин, Підгородці, Побік, Розгірче, Синевідсько нижнє, Станків, Урич, Турка, Спас, Тур'є. Бачимо їх здовж Дністра, здовж Бистриці, Стрия і кільканадцять городищ між тими ріками. Такі городища пильнували, себто охороняли люди лицарської професії, спеціально вишколені, приналежні до княжої військової дружини. Вони мали підданих, які помагали їм в управі ріллі чи в випасі овець на полонинах.

Кожна війна (а було їх багато) забирала численні ряди бойовиків-лицарів, а крім того на здобутих теренах ворог, як угорці-мадяри, татари, поляки-ляхи, винищував і їхні родини, і ті землі ставали пустками, вкритими лісами і кущами, не раз лишались тільки деякі історичні назви передавані усною словесністю або записані в ґрунтових книгах. З лицарями пропала давня їхня слава, а окупанти-вороги постаралися їх назву обернути в неславу як „темний чи зацофаний бойко”, а відтак „зацофана ходачкова 'шлехта'” і т. п. Слово „бойко” чи „шляхтич” по сьогодні є іронічно трактоване, з кпинами висловлюваними в різних формах.

На місце славних лицарів-бойків король Данило, як мудрий володар та любитель давньої славної їхньої історії, спроваджує дрібне лицарство слов'янського походження, яке майже в той самий час відгравало подібну ролі оборони північно-західних слов'янських земель, з-над Лаби, Одри і побережжя Балтицького моря, так званих Драгів-Сасів.

Точні дати годі визначити, але історія записала, що король Данило прийняв більший слов'янський лицарський відділ до своїх дружин і з ним був у поході на ляхів і сусідніх ятвяг. За заслуги обдарував їх землями і спеціальними правами на Бойківщині, а син його Лев оформив їх спеціальними документами, які залишилися тут і там в архівах до наших часів, а в Кульчицях спеціально (М. Грушевський. Записки Науково-

го Товариства). Лицарі Драги-Саси дістали землі на підставі сасько-германського права, індивідуального розміру господарства на так званий „великий плуг”, по 40 моргів орної землі, які могла управляти одна родина, бо невільників-рабів їм не призначувано. Ліси, луки і пасовиська були в додатку для спільного вжитку.

Звичайно бувало так, що тодішня княжа адміністрація старалася усталити лінії, які лучили б старі давні лицарські осадн з новими, а їх залежність від історично-географічних фактів. Мало то очевидно історично-політичну ціль, щоби задержати традиційно-історичну тяглість даної території, подаровану зовсім іншим елементам з іншими традиціями. Залишилися певні дані, що нові осадники дістали певні інформації про попередніх власників, про давні топографічні назви місць, піль, лісів, річок, потічків і околиць, які задержалися до наших часів і деякі є ще трипільського походження, як прим. назва села Кульчиці — Кол-чі-чі, що означало гарна околиця. Такі осадн розходилися в напрямі відосередковим до водних відгалужень — рік, річок, потоків чи ярів-перелупів, ставали рівночасно границями, як приміром Кульчиці: Вулиця, Лазки, Угорське, Дубінське. Навіть в одній місцевості, де поселовано більше родин (як в Кульчицях понад тридцять), відбувалося воно групами віддаленими від себе певним періодом часу, і кожна в певних політичних границях з характеристичними груповими, відтінковими назвами і їх відрубність залишилася до наших часів. До наших часів в Кульчицях існували чотири різні групи, чотири церкви колись як осібні позірно громади з своїми священиками, але як одна адміністраційна цілість з князем, війтом, префектом, а за наших часів солтисом на чолі. Про це говорять назви призначуваних для них урядово піль: Княжа полінь, Війтова гора, Префектівщина та Солтисівка.

Як вже згадувано, до приходу Драгів-Сасів було на Бойківщині численне дрібне лицарство, яке розміщене переважно довкола міст і городищ, виконувало функції різних службовиків, або так званих князівських служків, що стягали данин-податки, рогачки і їх називали тивунами. Такими були опісля кульчичани. Так звані ординці і калинники сторожили над невільничими осадами або ордами в ролі князівських *ватаманів*, і від них пішла назва села Гординя.

Іншу роллю сповняли осадники-лицарі на пограниччю. Вони були так званими побережниками, чи бережниками і від них пішла назва села Бережниця. Були й такі, що осідали при роздоріжжях торговельних шляхів і закладали купецькі підприємства, вони називалися *гостями* від слова гостинець-шлях-дорога. Мали вони дещо інші права і обов'язки, але належали до лицарського стану і були вільними, упривілейованими осадниками. Таких стрічаємо відтак в Самборі, у Львові і інших містах як: гостес Волчко Кульчицький, гостес Ручка-Кульчицький і інші. В цей спосіб таким лицарським осадникам забезпечувано життя в цих сторонах, бо сама земля була слабо родюча, а роди розросталися і ставали чисельними.

Певні документи лицарського походження, або родовий вивід був дуже старанно зберіганий до найновіших часів, бо без такого можна було завжди дуже легко опинитися серед безправної невільничої, чи кріпацької верстви. Крім документу на приділ землі були особні права на уряди, військову службу та суди і такі права називалися „імунітети“, а їх діставав на ркки провідник осадників, або ґрунтовий пан-власник, прибічник князя-володаря, та розділював їх між своїми підданими дружинниками. Він ставав правним опікуном, батьком даного родового лицарства, патріярхом з правом приналежности до нього одної семої дільниці, або так зване з німецького „юбершпр“ — абшер чи обшер. В Кульчицях ту частину прозвали Обшири і вона належала до солтиса Королівщини, або Кульчиць Рустикальних, а по знесенню солтисівки польська влада осаджувала якогось заслуженого поляка-кольоніста, якого викупили родина Гутів, Поливків і Штокайлів.

По двох століттях показалося, як мудро поступив король Данило осадивши на Бойківщині Драгів-Сасів. В 1390 р. король польський Володислав Ягайло, користаючи з рідкого ще заселення, віддав землі від Добромиля по Стрий краківському воєводі Спиткові з Мельштина, а цей заселявав пустки поляками, волохами, мадярами, вірменами, а особливо германами, бо сам був такого походження.

Яку роллю відіграли осадники Данила серед такого різнонаціонального осадництва (так званих колоністів) можемо самі ствердити наочними фактами. Драги-Саси не тільки що не спольонізувалися, а зукраїнізували велику масу насаджених

колоністів. За їх старанням осіло тут багато іншого дрібного лицарства, відтак дрібної шляхти інших родів і інших гербів, так що створився знова сильний опір, як колись за славних бойців, чи так званих бойків.

На жаль і то на превеликий жаль, наш науковий світ, як також в більшості наше свідоме суспільство під сугестією ворогів уникали всякої бойової сили. Витворилося через це угодовство, перекинчицтво, хрунівство та опортунізм, а через це брак зацікавлення славною історією Бойківщини — старинної і новітньої. На наших очах загибає слід одної і другої історії того так дорогого нам клаптика нашої батьківщини-України. Мусимо зазначити, що були спроби зробити таку наукову розвідку, більшу монографію, та брак морального і матеріального попяртя унеможливив появу такої праці.

Є можливість ще виконати цей обов'язок за нашої пам'яті. Знова пороблено різні записки, витягнені з різних джерел та списані з кружляючої усної словесності, топографічних назв та зв'язаних з тим довговічних вірувань і повір'я. Ми вдячні Товариству „Бойківщина”, що бодай короткими дописами поручуємо ці так важні, а так занедбані дорогоцінності.

Олександра Шпиталь

УЛЮБЛЕНІ БОЙКАМИ ВІДПУСТОВІ МІСЦЯ

Бойки — гірське плем'я і, як це звичайно буває з людьми зв'язаними з природою, приписували їй багато різних впливів і на тому підложжі постали деякі повір'я, які помаленьку приймалися тут і там, аж стали правилом життя. Воно не тільки бувало так у бойків, це притаманне теж іншим, які, не маючи змоги одержати відповідну освіту, мусять якось пояснювати собі явища природи. При тому віддалення від комунікаційних доріг, неприступність околиці, теж багато причинювалися до того, що бойки мали так багато різних забобонів — що і коли можна робити, а чого „не годиться” робити в дану пору дня чи ночі. Отже вимітати сміття за поріг хати після заходу сонця — це дуже зле, бо когось можуть вкортці винести за поріг хати. А коли починати жнива, то треба в одному

розі нивки залишити жмут стеблин, „діда“, для духів предків. А по святі Воздвиження Чесного Хреста не можна прати праником (певне, вода вже холодна, можна простудитися). А щоб ніхто не наврочив, треба щось з одежі вбрати „наруби“, або мати при собі щось червоної краски. А коли сусідка просить позичити горня молока для дитини, то обов'язково треба до глечика перше всипати дрібку соли, бо інакше корова перестане доїтися. От такі і подібні повір'я забобонні люди придержували дуже строго.

Та не дивуймося бойкам, бо й сьогодні надibuємо немало осіб, які вірять в гороскопи, пророцтва чи ворожби й кермуються ними більше чим правдами віри.

Убогість ріллі, яка не приносила багато плодів, заставляла бойків до тяжкої праці, а зимою коли сніг засипав усі дороги, щоб не зуживати нафти, сходилися люди до однієї (все іншої) хати й тоді при прядінні, дертю пір'я чи інших заняттях говорилося про всякі пригоди пережиті на війні чи у зв'язку з якимсь явищем природи, напр. великим буревієм, повинню чи пожежею. Але найбільше йшли розповіді про прощі у відпустові місця, на які бойки любили ходити.

Таким відпустовим місцем в Старосамбірщині був старовинний монастир у Лаврові, пов'язаний історично з нашими українськими князями.

Тут, в тому гірському селі, віддаленому від битих гостинців і залізничної лінії, був старовинний монастир оо. Василиян, який відіграв важливу роль в житті довколишніх сіл а теж і в історії нашого народу. Вславився цей монастир вже в минулих сторіччях школою (1790-1911), яку оо. Василияни заклали, коли загрожувала йосифінська касата монастиря а, яка впродовж свого існування дала освіту не тільки хлопцям з поближких сіл, але і з подальших околиць. Вихованці школи після її закінчення ставали в проводі народного життя, а деякі навіть осягнули високі становища. При тому монастирі були теж богословські студії, і не один пізніший єпископ чи василіянський науковець ставив тут свої перші кроки в чернечому житті.

У тому лаврівському монастирі відбувалися літом відпусти, на які спішили бойки, колись навіть „зза гір“ з „угорського боку“, себто зі Закарпаття. Відпусти в Лаврові були торжественні й багатолюдні. Йшли на них бойки гірськими доріжками

і просмиками, щоб там у Лаврові на відпусті „збутися гріхів”. Бо ж було там багато священиків і дуже гарні богослуження, а особливо, коли загостив перемиський владика Йосафат Кочиловський, який в єпископських ризах і своєю білою бородою робив маєстатичне враження, ніби св. Миколай зійшов з неба між людей.

Ішли бойки на відпуст поодинокі, родинами, а то й великими групами з процесією. Це був надзвичайний вид — сільськими дорогами, гірськими стежечками напливали прочани з усіх сторін, співаючи побожних пісень, а хоругви чи як тоді їх називали „фани” лопотіли на вітрі. Хоч відпусти там відбувалися впродовж цілого літа, то найголовнішими були в свято Пресвятого Серця Христового, і в свято Різдва Івана Христітеля. Відпустовий час кінчався в свято Чесного Хреста.

Давніше церква стояла в недалекому ліску біля джерела і там у свято Різдва Івана Христітеля (а може і в другі празники) відбувалося свячення води, яку люди набирали собі до принесеного начиння, бо ця вода була помічною на очі. В монастирській церкві була чудотворна ікона Матері Божої привезена сюди з Білини, про що згадує о. Михайло Ваврик ЧСВВ у своїй книжці „По василіянських монастирях”. До Лаврова їздила я малою дитиною з батьками. пізніше була я там в часі німецької окупації, вже після большевицького там „догосподарювання”.

У моїй пам’яті лаврівський монастир зі своєю церквою і забудованнями залишився надовго в споминах. Вже заздалегідь до празника Серця Христового чи Різдва Івана Христітеля, я „старалася” бути чемною, щоб взяли на відпуст. Тоді для мене, малої дитини, це була не абияка подія. Приїхавши на місце, тато ішов в церкву помагати у відправі чи сідав у сповідальницю, мама теж спішилась, щоби висповідатись, а мене на якийсь час залишала під опікою фірмана. Місце для воза і коней призначав братчик-господар і з ним то я мала кілька разів суперечку, бо дуже любувалася в малих лошатках, а не здаючи собі справи, що кожного року прибували нові, дорікала братчикові, що він не дає їм досить їсти, бо вони такі самі як були „торік” або тільки трішечки підросли.

Про велич богослужень нема що й казати, але для мене малої атракцією були будки з всяким крамом і морозиво, яким

оо. Васи́ліяни частували всіх гостей на закінчення празничного обіду. Для мужчин, які обідали разом з чернеchoю братією в рефектарі, було чорне пиво — особливiсть лаврівського манастиря.

Ще з Лавровом в моїй пам'яті зв'язана особа „бородатого” о. ігумена, але чи це був о. Пелех чи о. Решетило сьогодні не скажу. Цей „бородатий” о. ігумен, коли тільки приїздив до Тершова, де була залізнична станція, все вступав на приходство і обдаровував нас смачними яблуками з монастирського саду. Яблука, червоні, пахучі, смакували чи не так як райські овочі, після того, як повинь в 1924 році забрала нам цілий сад, залишаючи тільки стару черешню і молоду ще „паперівку”. Правда, були ще сливи, але вони дозрівали, як ми вже були в Перемiшлi в школі.

Другою місцевістю куди спішили бойки на відпуст був Самбір зі своєю чудотворною іконою Пресвятої Богородиці, якої коронація відбулася в 1928 р. при величезному здвизі народу.

Коли говорити про Самбір, то треба б уживати назву Новий Самбір для відрізнєння від Старого Самбора, хоч цей останній бойки називали „Старим містом”.

Самбірська ікона Матері Божої була з роду „плачущих” ікон. Почала вона плакати у вересні 1727 р. і не переставала плакати аж до травня 1728 р. Тоді власниця ікони, п-і Добрянська, віддала її до церкви Успіння Пресвятої Богородиці, а місцевий шляхтич Комарницький справив для ікони золотосрібну ризу. Теж і в цьому столітті ікона знова заплакала, а сталося це з початком липня 1914 р. і сльози пили 9 днів. В двісті літ пізніше від часу, коли ікона вперше заплакала, відбулося торжественне коронування її і тоді наложено на голови Ісуса і Марії золоті корони висаджувані дорогоцінними жемчугами. В тому торжестві брали участь мої батьки і як нині бачу їхні захоплені лиця, коли вони нам оповідали про цю подію.

Головні відпусти відбувалися в Самборі в свято Успіння Пресвятої Богородиці (Першої Матки) і в свято Різдва Пресвятої Богородиці (Другої Матки). Богослужєння в ці дні були дуже торжественні, часто з участю перемиських Владик, а місцевий хор і запрошені хори пописувалися співом релігійних

пісень. На відпуст до Самбора приходили не тільки люди з поближких околиць, спішили туди і з дальших міст чи сіл, не говорячи вже про бойків, які громадно прибували на відпуст, а потім ще залишалися на кілька днів, щоб поробити деякі закупи.

Самбірська „срібно-золота” чудотворна ікона Пресвятої Діви притягала до себе. Скільки б разів я не була в Самборі, все знаходила хвилинку часу, щоб поклонитись Пресвятій Діві, попросити про якусь ласку чи подякувати за вислухання молитов.

Не знаю чи котрась з наших чудотворних ікон стільки разів ходила на „еміграцію”, як самбірська. Коли в час Першої Світової війни наближався до Самбора фронт, тодішній парох о. Ф. Рабій заховав правдивий образ, а на це місце умістив вірну т. зв. „дрезденську” копію. За рік ікона вернулася на своє місце. Другий раз пішла ікона на еміграцію, коли почалася Друга Світова війна. І знова по короткому часі повернулася на своє давнє місце. Але вже в 1944 р. ікона мусіла опустити свою улюблену церкву і податися в укриття, тим разом на довший час. І десь у своєму таємному осідку самбірська ікона Божої Матері з Дитятком Ісус очікує хвилини визволення, щоби повернутися на за престольну стіну в самбірській церкві Успіння Пресвятої Богородиці.

А „дрезденську” копію вивезсно зі Самбора в 1955 р. в дарунку московському патріархові Алексееві.

Та найбільш знаним відпустовим місцем для цілого Підгір'я була Пацлавська Кальварія в перемиському повіті. Побувати хоч раз в житті на відпусті на Кальварії було мрією кожного бойка з західньої частини Бойківщини. І спішили вони туди громадно, здалека, аж з-під самої границі. Ішли процесійно, меншими чи більшими групами, старші впрошувались на фіри, як що хтось їхав в тому напрямі, а ті жителі гірських верхів, які ходили „на доли” на жнива, закінчували своє перебування поза домом відпустом на Кальварії.

Бо треба знати, що за австрійської влади бойкам жилося о много краще, як під окупацією Польщі. Тоді не було границі і чоловіки ходили на ціле літо на „угорську долину” на зарібки. Звідам вони присилали або привозили зі собою мішками мукy чи кукурудзянку, так що родини не відчували браку хар-

чів, як це було пізніше. Земля була неврожайна, а до того поділена на „прутики“, гори високі і скоро любив впасти сніг, так що часто овес косили після першого снігу, а щоб викопати бараболю коли знагла надійшли холоди, треба було палити „матиння“, щоби земля відійшла з морозу, а теж щоби відстрашити диких свиней, які руйнували нивки не залишаючи людям навіть тої бараболі. Бойки в горах сіяли переважно жито й овес, а з городини то підставою харчування була бараболя і квашена капуста, а як була своя бриндза то вже була і омаста.

Тож незаможні чоловіки брали свої коси, а жінки і дівчата серпи і вже в червні сходили „на доли“ на зарібок, який починався кошенням і громадженням сіна, а потім приходили жнива на пшеницю і жито. Якраз, коли на Підгір'ї кінчалися жнива, починалися відпусти на Кальварії.

Там були аж дві чудотворні ікони Пресвятої Богородиці — одна в нашій церкві, а друга в костьолі оо. Францісканів, привезена туди в 1679 р. з Камінця Подільського.

Ікона в нашій церкві ще старша, бо мальована 1409 р. ченцем Лаврентієм. На вигляд ікона не представляється надто пишно — не прикрашена ні золотом, ні сріблом. Тільки дари влячності, що їх побожні прочани зложили в подяку за одержані ласки, свідчили про велику любов і прив'язання до цієї ікони. Її притягаюча сила — це надзвичайно милий вигляд лиця Богоматері. З очей Пресвятої Богородиці пробивалась якась особлива доброта й милосердя. Може власне та простота була причиною, що ця ікона втішалася такою популярністю у мешканців Підкарпаття і гір, які кожного року спішили на Кальварію, щоб віддати свій поклін Володарці неба й землі і знайти спокій серця і розраду в горю.

Як для магометанина мрією життя є відбути прощу до Мекки, для бойків Меккою була Кальварія Пацлавська.

Де тепер є ця чудотворна ікона тяжко довідатись. Сховав її хтось чи пропала без сліду? Там тепер прикордонна полоса і дістатися туди можна тільки за спеціальною перепусткою. А церкви нема, тільки старі дерева сумують, похитуючи віттям.

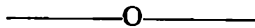
Переживання на таких відпустах були багаті, бо не тільки людина могла підкріпитися духово, але мала нагоду надивитися на різні дива. Бо звичайно на відпусти приїздили різні продавці, переважно жиди і торгували всяким крамом. І меда-

ликами і святими образами і різними дрібничками, як голки, шпильки з кольоровими головками, гребінці, свиставки, водою забарвленою на червоно, „бамбонами” — цукорками-паличками в кольорові полоски, а найбільше обаранцями. Бути на відпусті на Кальварії чи деінде і не принести обаранців було непростиме. Навіть убогі, які не могли самі купити цілого шнурка, купували на спілку з другими, такими як і вони, щоб тільки дітям принести обаранців. Обаранці були невеличкої форми от так на півтора інча, з прісного тіста. Їх випікали а потім малювали на жовто і силяли на шнурок. Смачними вони не були, але були чимсь, чого часто не мається і тому справляли радість особливо дітям в горах.

Сьогодні мовчать дзвони в наших колишніх відпустових місцях, як Лаврів, Самбір, Кальварія чи в других. Лаврів знищений цілковито, Самбірську ікону десь сховали добрі люди, а дрезденська копія в Москві. Кальварія як відпустове місце не існує. Наших людей виселили, церкви вже немає, а доля ікони незнана.

Та в серцях колишніх мешканців Підгір'я і Карпат дальше залишилось довір'я до Пресвятої Богородиці, якої ікони зазнавали там, на рідних землях, такої великої пошани.

Хай же ж Вона, Опікунка Підгір'я і Володарка гірських верхів, не дасть погаснути надії на поворот до рідних порогів, щоб там відновити знова відпусти на тих знаних і дорогих серцю відпустових місцях.

Мирон Утриско

УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ В ТУРЦІ

Довгі віки польського поневолення в Галичині дуже від'ємно відбилися на народному і культурному житті цієї вітки українського народу. Українці в Галичині втратили майже всю провідну верству, яка скоріше чи пізніше, з огляду на обставини, опинилася по противній стороні барикади. Свої традиції, звичаї і мову зберігало лише населення на селі. Тільки високо патріотичні одиниці ділили долю і недолю зі своїм народом. Одинокую верствою, що постачала українських інтелігентів і

освічених людей, було духовенство, завдяки дозволові жени-тися, але з огляду на тиск польської влади, більшість з них була москвофілами, добачаючись кращої долі для українців зі Сходу. Доперва в ХІХ столітті, завдяки прихильності австрій-ської влади, українці в Галичині під впливом західньої куль-тури мали можливість творити кадри своїх професіоналістів і інтелігентів, плекати свою культуру, організувати українські народні і середні школи, та розбудовувати своє наукове, еко-номічне, просвітянське, а то і політичне життя. В початках вправді лиш невелика кількість українців могла дістати від-повідальні державні пости в адміністрації, фінансовій ділянці чи судівництві, тому що відносно тоді ще був дуже малий від-соток українських освічених людей, що мали б потрібні ква-ліфікації на такі становиська. В міру покращання навчальних можливостей почали творитися теж кадри українських про-фесіоналістів.

До найбільш активної групи українських професіоналістів належали українські адвокати, що з огляду на свою працю — оборони українського народу перед візиском жидів і знущан-ням поляків — ставали справжніми заступниками і захисни-ками українських народніх мас. Будучи наочними свідками безпросвітності та зубожіння нашого народу, його недолі в темноті, українські адвокати повели велику освідомлюючу, культурну і просвітянську роботу по наших селах. Не багато українських адвокатів в ХІХ стол. було по галицьких судов-их місточках, але ті, що там працювали, були піонерами ці-лого українського життя.

В Турці н/Стр. першу освідомлюючо-просвітянську працю ще при кінці ХІХ стол. повів адвокат д-р М. Левицький. Він їздив по повіті і закладав перші читальні „Просвіти”, органі-зував курси неграмотних, закладав „Січі”, кооперативи, був одним із основників філії „Просвіти” в Турці, та ініціатором купна дому для „Просвіти”. Д-р Левицький помер в перших роках ХХ стол. В тому часі був ще в Турці адвокат д-р Со-хоцький, але він був москвофілом і організував читальні ім. Качковського.

Перед першою світовою війною відкрив в Турці адвокат-ську канцелярію д-р Мирон Кондрат, який оженився з донькою власника місцевого ресторану, п-ою Галею Щипківною. Маючи

більш економічно-господарські зацікавлення, д-р Кондрат за-
ложив в Турції філію „Сільського Господаря”, Українбанк,
УКТОДІ та з часом був співосновником повітового Союзу Ко-
оператив. Разом з іншими провідними діями організував
політичну партію УНДО (Українське Національно-Демократич-
не Об’єднання), якого довгі роки був головою. Д-р Кондрат
був теж в проводах філії „Просвіти”, Рідної Школи та інших
установ. Часто виїздив на села, де закладав кооперативи, круж-
ки „Сільського Господаря”, організував політичні віча та ви-
ступав з промовами на різних зібраннях, святах і ювілеях. Мав
двох синів, Богдана і Ярослава, з яких зокрема старший, Бог-
дан, брав дуже живу і активну участь в житті студентських,
молодіжних та спортивних організацій. Бл. п. Богдан був теж
членом повітового проводу ОУН на Турчанщину. Кілька років
перед війною, в наслідок спізненої лікарської опіки, д-р Кон-
драт передчасно помер на зажаження. Дружина покійного, пі
Галя Кондрат живе в Мінеаполісі, ЗСА. Адвокатським аплі-
кантом в канцелярії д-ра Кондрата був якийсь час д-р Іван
Гурко, б. старшина УГА та відомий гумористичний дописувач
до „Літопису Бойківщини”, зокрема про бойківські повір’я. Він
живе тепер в Клівленді, в стейті Огайо. Коли д-р Гурко відій-
шов з канцелярії д-ра Кондрата і відкрив своє власне адвокат-
ське бюро, аплікантом на його місце став мгр. Степан Мали-
новський із села Лип’є Турчанського повіту. Він був активним
просвітянським і суспільним діячем в Турції і повіті. По скла-
денню адвокатського іспиту відкрив свою канцелярію в Устри-
ках. С. Малиновський помер 25 серпня 1977 р. в Дітройті, ЗСА.

В початках тридцятих років приїхав до Турки адвокат д-р
Василь Бабій, що відкрив другу українську адвокатську кан-
целярію. Він теж, як і інші адвокати брав активну участь в
політично-громадському житті Турки і повіту. Був постійно
членом управи філії „Просвіти”, кружка „Рідної Школи”, ди-
рекції Союзу Кооператив, та інших організацій. Як член про-
воду УНДО брав живу участь в передвиборчих вічах в Турції
і повіті. По смерті д-ра Кондрата перейняв провід УНДО в Тур-
ції. Завдяки його старанням вийшов послом до польського сой-
му з Турчанщини учитель з Ільника Дмитро Великанович. Д-р
Бабій виступав теж з промовами на різних святах і академіях.
В часі першої большевицької окупації Турки москалі вивезли

д-ра Бабія з родиною на Сибір, де він помер. Кілька років до війни адв. конціп'єнтом у нього був mgr. Олександр Кміцикевич, який брав активну участь в громаді, зокрема в житті української молоді.

В Борині, 14 км. від Турки, де був городський суд, мав довгий час адвокатську канцелярію д-р Теофіль Михайлівський. Неоднократно приїздив він до Турки заступати своїх клієнтів на виїзній сесії Самбірського суду. Він був великим патріотом і громадським діячем. В тридцятих роках він переніс свою канцелярію до Турки, де його доньки ходили до гімназії. Весною 1939 року він впав жертвою жорстоких вбивств, які доконала польська „Оброна народова” в Турці, що переводила пацифікацію українського населення. Польські злочинці примістили свою головну квартиру в домі „Просвіти”, і хто туди зайшов, зазнавав жорстоких знущань з рук польських садистів. Вони теж здемолювали ряд домів українських патріотів, а українську книгарню Василя Стебницького спалили враз із товаром. Одна донька покійного д-ра Михайлівського, Степанія, заміжня Наконечна, живе в Ошаві в Канаді.

Польська палата адвокатів видала припис, що лиш ті адвокати можуть мати аплікантів, які ведуть свою канцелярію

Околиця Турки в зимі.

довше ніж п'ять років. Таких прав в тридцятих роках крім д-ра М. Кондрата ніхто з українських адвокатів не мав. Тому я, починаючи апеляцію в 1934 році, мусів практикувати в чужинецькій канцелярії адвоката д-ра Лева Гавсмана. Тому що він був добрим адвокатом, йому давали вести важніші торговельні, індустріальні, кримінальні, а навіть політичні справи. Завдяки цьому я мав нагоду відбутися добру практику. В 1937 році д-р Гавсман був потурбований в залізничній катастрофі, через що до канцелярії майже не показувався, передаючи її ведення майже в цілості на мої плечі. Це однак не зменшило моєї активності на громадському і політичному полі, яким присвячував я весь вільний від праці час, так в Турції, як і на роз'їздах в повіті. Свою адв. канцелярію відкрив я в 1943 р. у Львові.

Олександр Татомир

КРИВАВИЙ ВЕРЕСЕНЬ у Старосамбірщині

В Старосамбірщині після відступу польських військ і останньої розбитої дивізії, що довгий час крилась в лісах, а згодом пішла в напрямі Скольного та Турки, українські селяни ждали приходу німецьких частин, бо польські банди почали швендатись по лісах і непокоїти грабунками та підпалами українські села. Ці банди, це були рештки розбитого війська, поліцаї, КОП, „Оборона Народова” і різне шумовиння. Всюди по свідоміших селах і, очевидно, в Ст. Самборі зорганізовано Народні Комітети та міліції. Селянство взялось з цілим розгоном та радістю до організаційної праці.

Однак радість не тривала довго! Вже другого дня, себто 15 вересня, рознеслась вістка, що більша кількість польського війська йде від Турки в напрямі Ст. Самбора і вже дійшла до Розлуча, де хвилево окопалась. По дорозі роблять випадки на села. Грабують, палять оселі, забирають з собою свідоміших українців і либонь їх розстрілюють. Спалено свідоме українське село Жукотин, прострілено о. Конюшка, пароха в Розлучі. Селяни занепокоїлись. За слабкі були ще сили українсь-

ких міліцій тільки що вчора зорганізованих, які мали не більше від 5-10 крісів майже без набоїв, щоб могли дати належну відправу польським бандам. Тож рішено негайно звернутись за допомогою до німецького командування у Новому Самборі. В тій цілі виїхав до Самбора о. Ю. Татомир. Але німці заявили, що ці банди для них не грізні, що не маючи наказу від верховної команди не можуть змінити маршруту, й зброї цивільному населенню не видадуть.

Села розставили стійки, але не в тій цілі, щоб здержувати ворога, а щоб, побачивши його, в час повідомити село про небезпеку. Водночас з наступом банд поважилося польське населення у Ст. Самборі з 14 на 15 вересня спалити 3 українські дома, кидаючи в огонь набої, щоб викликати більший переполох. З 16 на 17 вересня у ночі рушили польські банди в напрямі Ст. Самбора. З головного шляху впадали в довколичні села, заїжджаючи передовсім на приходства і допитуючись за священиками. Але, на щастя, священики і найсвідоміші громадяни повідомлювані вчас міліцією, крились по лісах та по дальших селах. Арештували тільки священика з Топільниці о. Харіщака Миколу. Опісля його звільнили. В Недільній спалили біля 30 хат і здемолювали та пограбили приходство. Польські частини так швидко і нечаяно появлялися під селами (сприяла їм у тому ніч), що деякі люди тікали під градом куль. Зо світанком вїхали ляхи до Лужка Гор. Частина пішла кичерами за селом, щоб перетяти втікачам дорогу. Деякі селяни, що припізнались з утечею мусіли залягти в картоплі, чи корчах, бо кулі літали роями. Ляхи, не гаючись, заїхали під приходство, обставили його кругом вояками й ввійшли до середини, думаючи, що застануть когось із Татомирів. Службу стероризували револьверами й крісами, перекинули все горідлом, зрабували що вдалось, понищили речі, потовкли посуду, розбили погруддя Шевченка та Хмельницького, порвали на куски образ «Вїзд Хмельницького до Києва», порізали штиками струни у фортепіяні. Помешкання робило враження мов по татарському налеті! — Майже чудом спаслись перед певною смертю вже арештовані Є. Стебельська, Ю. Головчак — одна із чоловіх лужецьких громадян, та кілька разів ставлені під крісові дула: Пелешук Лесьо, Лазор Василь, Головчак Йосип та Лужецький Михайло. Вони всі втекли польсь-

ким кагам із під рук, ховаючись по хатах й лісах. Тільки один міліціонер, Головчак Василь, 19-літній юнак, що зрештою цієї ночі не повнив служби, з просоння зірвавшись в неповному одязі, на ровері, серед свисту куль зумів передістатись до сусідніх сіл та Ст. Самбора й повідомити про польський напад й велику небезпеку. Кількох озброєних старосамбірських міліціонерів з п. Букартиком на чолі, та згаданим Головчаком В., підійшли аж до Спаса, щоб перевірити ворожі сили. Обсипані кулеметними й крісовими кулями повернули в Ст. Самбір повідомити, що всякий спротив безвиглядний.

В Бусовиську скатували й розстріляли ляхи свідомого громадянина Лүця Федора, а 4-ох бусівчан: Українця Дмитра — 18 р., Буцика Івана — 30 р., Іваницького Семена — 26 р., Гүрина Прокопа — 24 р. замучили опісля в Розлүчі. В Бусовиську здемолювали читальню, розбиваючи погруддя Шевченка й патріотичного змісту образи, та пограбували весь товар із кооперативи.

В Спасі вбили ляхи: Мартиняка — 69 р. і Мартиняка — 24 р.

У Тершові замучили в жорстокий спосіб 5 людей: Товариницького, Клебаника і трьох інших. Живцем обтинали їм носи й вуха, виколювали очі, стягали шкіру з плечей та рук й ін. — Це все факти потверджені численними свідками й наприклад в Тершові особним протоколом.

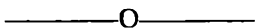
На горі „Шүшлянка” в огидний спосіб змасакрували ляхи 11 українських селян. Німці покликали на свідків польського священика о. Грабовського й радного суду та з ними списали протокол і поробили світлини. Приявними були теж українські священики із Старого Самбора о. Бенцін і о. Дашо. В Ст. Самборі ранили українського міліціонера, студ. краківської академії мистецтва, Демковича, що одначе вспів врятуватись. Старосамбірська інтелігенція та свідомі міщани подались автом, чи пішком, у Самбір. Біля Ст. Самбора йшла німецька шосе: Стара Сіль — Н. Самбір. Ляцькі банди заатакували німецьку стежу та вбили майора. Внезабарі наспіли німецькі війська з Хирова й виперли ляхів не тільки з шосе Ст. Сіль — Н. Самбір, але й погнали їх далі на Турку.

За кілька днів прочистили німці терен аж до мадярської границі.

Села знову кинулись до організаційної праці. Українські

міліції одержали від німецької команди дозвіл на ношення зброї, а старосамбірська окр. команда міліції дала 61 крісів до розподілу по селах. Хоч з боку розтрощених польських банд не було більшої небезпеки, однак треба було числитись із фактом, що все ж таки багато розбитків блукали ще по лісах і могли кожної хвилини зробити меншу чи більшу пакість українському населенню. Для більшої безпеки в деяких свідоміших селах, як Лужок Гор., Бусовисько, Тершів роздобуто більшу кількість крісів. В Лужку Гор. було міліціонерів — 50 на погортівлі — 16, крісів — 19, набоїв 300 й 1 граната. Хлопці переглядали днем довколишні гори й ліси чи де не криються польські розбитки.

Одначе в скорому часі розійшлась вістка, що німці уступають за Сян. Села завмерли, безрадно опали руки. Свідомі одиниці, здавлюючи нестерпний біль, кидали дорогі рідні сторони.

Адв. Мирон Утриско

ПОЛЬСЬКИЙ ШОВІНІЗМ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

По великій поразці німців під Сталінградом в 1943 р. було очевидним, що східний фронт буде наближатись до Львова, тому постановив я ще відвідати родичів в Турці н/Стр. перед есенціальним виїздом за кордон.

З початком січня 1944 р. виїхав я зі Львова з дружиною на Різдвяні свята до Турки, щоб побачитись з родичами. Другого дня свят зійшлися ми в крузі найближчих приятелів у дир. шпиталю, д-ра Богдана Гарбовського. Увечорі прийшли туди неочікувані гості — були це комендант Гестапо і двох жандармів — питали за мною. Коли я запитав їх, чого вони від мене бажають, комендант відповів, що вони прийшли мене арештувати, подаючи як причину, що я керую відділом УПА в Турчанщині, який воює з німцями. Я старався їм вияснити, що це якесь непорозуміння, бо я живу постійно у Львові, працюю керівником персонального відділу в Уряді Праці та веду адвокатську канцелярію, тому мене загально знають. Мое пояснення одначе їх не вдовольняло. Тоді присутній там мій товариш, бл. п. Клим Писанчин, що був посадником Турки і знав

особисто гестапівців, заявив їм, що він певний, що я в нічому не винен і що як треба, то завтра я зголошуся на жандармерії і це все виясниться, і що він особисто ручить за мене. Здається ця особиста порука посадника заспокоїла гестапівців і вони відійшли з тим, щоб я завтра у них з'явився.

Мила зустріч, яку ми проводили, вже не клеїлася і ми всі розійшлися по домах. Десь по півночі, коли я вже спав, задзвонив дзвінок при входових дверях. Отвираю, а на порозі комендант Гестапо і Клим Писанчин. Мене така пізна і несподівана візита насторожила, але Писанчин заспокоїв мене, що він нарочно припровадив гестапівця, щоби запевнити його, що я не втік до ліса і що він непотрібно непокоїться. Ще перед тим я чув, що два дні тому учасники підстаршинського вишколу УПА в Турчанщині мали зіткнення з Гестапом, загинув тоді один гестапівець а двох упівців було ранених. Омелян Децик, який по вивозі мене до Берези Картузької 1 вересня 1939 року, як мій заступник, обняв повітовий провід ОУН і упівець Федір Бродич зі Штуківця. Оба ранені були в місцевому шпиталі під охороною німецької жандармерії. Від одержаних ран Омелян Децик в короткому часі помер в шпиталі. Я обавлявся, чи котрийсь із ранених не обтяжив мене своїми зізнаннями, але все таки відважився і запитався гестапівця на якій підставі він твердить, що я очолюю упівський вишкіл в повіті? Мій запит не заскочив гестапівця, він переконавшись, що я не втік, набрав більшого довір'я до мене, витягнув з кишені зложене письмо і дав його мені читати. Був це зловбий донос польської учительки Ашерманівної, яка вчила мене ще в народній школі. В тому листі вона представила мене як великого націоналіста-провідника ОУН, організатора УПА і Упівських відділів в Турчанщині, члена проводу, який проголосив Українську Державу в Галичині, і що я стараюсь позбутись німців з краю. Прочитавши цей папквіль я відітхнув, бо бачив, що він опертий на здогадах польської шовіністичної донощиці. Мої побоювання, що хтось із ранених ОУН-івців мене чимсь обтяжив, були безпідставні. Я вияснив гестапівцеві, що він повинен знати поляків і їх злобу, які стараються наставляти німців проти українців, щоби ми себе взаємно винищували, на чому вони скористають. Мої аргументи його переконали. Не вимагаючи більше, щоб я зголосився на гестапівській станиці, попрощались і

оба відійшли. Клим Писанчин теж був радий, що все вияснилося і що його особиста порука за мене вже відпала. Правду кажучи, я глибоко застановлявся над тим, чи йти на Гестапо, але порука мого приятеля казала мені це зробити, мимо непевності що зі мною може статися. Тому що це були гарячі воєнні часи, в яких чимало моїх товаришів втратило життя, я не хотів провокувати подій і раненько о п'ятій годині сів на поїзд і від'їхав до Львова.

Хай цей короткий спомин буде посмертною згадкою на свіжу могилу бл. п. проф. Кліма Писанчина — за його благородне серце.

Олександр Татомир

„Д Е В О Н И ?”

В 50-тих роках на сторінках „Свободи” появилось кілька статей під одним наголовком: „Де вони?”

Ці статті в більшості в документальний спосіб започаткували списки безконечної черги жертв, що їх зложив український нарід під найжахливішою в історії людства большевицькою тиранією.

Культурний світ ще й досі майже мовчить про мільйонові жертви крові Української Нації в обороні демократії!

Нашим священним обов'язком перед тінями мучеників, перед поневоленою Батьківщиною та майбутніми поколіннями — пригадати собі та світові ці численні мільйони українців і українок, що їх за останніх 30 літ закатували московсько-большевицькі варвари.

Ми, як найбільш достовірні свідки, що наочно бачили всю підлоту та всі рафіновані злочини большевицьких горлорізів — мусимо пред'явити в усій ширині та глибині документальні факти, щоб зрушити сумління світу.

Культурний світ у власному інтересі мусить, доки ще не пізно, побачити в правдивому освітленні всю кровожадність та кошмарність „найдемократичнішої советської держави!”

Доля України під большевицькою окупацією — це немов праобраз долі всіх культурних націй, що їх захоплять кігті

Кремля. І саме сьогодні ми свідками, як поодинокі культурні народи, що у висліді другої світової війни впали жертвою большевицького загарбництва, проходять дослівно цей сам тернистий шлях — тільки з прискішеним темпом, що його пройшла Україна за останніх 30 літ. Ця жаклива доля грозить мешканцям всієї земної кулі!

Україна — це масова могила від Бескидів Лемківщини по Кавказькі верхи, від Поліських болот до Чорноморського побережжя! Винниця — це тільки одне видніше звено поголовної масакри українського народу Москвою!

Коли в Еспанії ген. Франко дав наказ покарати смертю одного, чи двох комуністів — тоді зо страшним обуренням ревіла про це вся советська та сателітська преса! Наше обурення повинно досягти своїх меж, бо перед нами мільйони по звірському закатованих наших братів і сестер!

Цим усім жертвам ми мусимо побудувати вічний пам'ятник у наших серцях, в свідомості української нації, в світомості всього людства!

Невинно пролита кров мучеників хай скує нас у моноліт, хай заставить напружити всі наші сили до остаточної перемоги над здичавілим московсько-большевицьким наїзником!

Згадані статті „Де вони?“ спонукали й мене та сподіюсь спонукають усіх, хто має документальні факти, доповнити розпочаті списки дальшими жертвами НКВД. Очевидно, що при масовості зголошень відомих жертв, рамці нашої преси будуть за вузькі. Ініціативу в цій, великої ваги, справі повинна перебрати котрась із наших організацій, як ось Ліга Українських Політичних В'язнів та приступити до окремої кількамовної публікації про мартирологію України під большевицькою окупацією.

**
*

У цій статті подаю список людських жертв однієї пересічно національно виробленої карпатської місцевини, щоб унаглядити розміри жнив смерти, що шаліє на українських землях під кривавим саявом червоної зірки й зложити поклін цим невідомим широкому загалові тихим та трудящим українським хліборобам і робітникам, що за свої переконання та вірність народові й Батьківщині віддали своє життя, або опинилися на далекому холодному Сибірі!

Нижченаведені особи та факти є мені особисто знані. На бажання відповідальних чинників можу предложити список наочних свідків, що під цю пору живуть вже в З'єдинених Державах Америки.

Карпатська місцевина Лужок Горішній на Старосамбірщині в Західній Україні в роках 1940-41, в часі першої та на початку другої большевицької окупації, понесла наступні жертви:

1) 16 убитих у часі поголовної масакри в'язнів у самбірській тюрмі при кінці червня 1941 р.;

2) 3 розстріляні у Лужку Горішньому в 1941 р. і на початку другої большевицької окупації в 1944 р.;

3) 37 депортованих на Сибір в рр. 1940-41, що з них деяка частина вже незабаром після вивезення померла. Убитих і вивезених разом 56 осіб. Стільки цивільних жертв із одної невеликої української місцевини за два роки „большевицького раю"! А кілька їх сьогодні?!!!

Тіла вбитих найдено між кількома сотнями трупів, скинутих на купи в підвалах самбірської тюрми. Усі вбиті, а радше по звірському закатовані, мали в устах сильні перев'язки з товченим склом та за спиною пов'язані дротом рамена. Декому з убитих відрубано руки, розпороно черева та виколєно очі. Це наявний доказ, що на допитах у нелюдський спосіб тортуровано в'язнів, щоб вимусити на них зізнання бажані для НКВД. Якщо жертва, не зважаючи й на найбільше рафіновані знущання, не подавалась, тоді стрілом у потилицю нищено „запеклого націоналіста й ворога народу”.

В останніх днях до приходу німців масово ліквідовано в'язнів самбірської тюрми. Тіла вбитих знайдено, крім згаданих підвалів, ще в двох великих братських могилах, а саме: над Дністром побіч Самбора та в недалекому Радлівському лісі. Сподіюсь, що кол. в'язні самбірської тюрми, чи наочні свідки, що брали участь в ідентифікації тіл, а живуть тепер в ЗДА, подадуть нам вичерпний опис поголовної масакри в'язнів у Самборі та доповнять списки тамошніх жертв.

Досі я не стрічав довшої згадки про Самбір — одне із видніших місць української мартирології під большевиками. На маргінесі згадки про самбірську тюрму додаю, що в'язнів кормлено людським м'ясом...

Список 16 убитих в Самборі з Лужка Горішнього:

Василь Дмитришин, 39 р.

Григорій Цебрик (Ігнатишин), 29 літ.

Григорій Цебрик, 37 літ.

Тимотей Лисак, 30 літ.

Тимотей Канич, 35 літ.

Гнат Лужецький, 40 літ.

Амвросій Бартко, 28 літ.

Данило Оленяк, 42 літ.

Панько Досяк, 35 літ.

Прокіп Топільницький, 34 літ.

Тимотей Лазар, 35 літ.

Іван Сливчак, 17 літ.

Ярослав Децик, 17 літ.

Василь Лазор, 45 літ.

Федір Дмитришин, 30 літ.

Мгр. прав Євген Татомир, 27 літ. Його тіла не вдалося зідентифікувати.

Список 3 розстріляних в Лужку Горішнім:

Олексій Яворський, 23 літ.

Петро Яциник, 50 літ.

Степан Мрочко, абс. середньої школи, 24 літ.

37 депортованих на Сибір з Лужка Горішнього: Григорій Канич, 57 літ, †; Ганна Канич, 49 літ, †; Павло Волянський, 35 літ; Юстина Волянська, 33 літ; Григорій Волянський, 12 літ, †; Марія Волянська, 9 літ; Юстина Волянська, 7 літ; Григорій Головчак, 50 літ; Ісидор Головчак, 18 літ; Катерина Головчак, 14 літ; Ганна Головчак, 40 літ; Онуфрій Головчак, 30 літ; Павло Яциняк, 51 літ; Пелагія Яциник, 12 літ; Онуфрій Яциник, 30 літ; Марія Яциник, 28 літ; Розалія Яциник, 8 літ; Степан Яциник, 6 літ; Кость Буцяк, 35 літ; Февронія Буцяк, 30 літ; Марія Буцяк, 10 літ; Розалія Буцяк, 6 літ; Михайло Буцяк, 4 літ; Антін Пелешок, 19 літ; Михайло Сліпець, 18 літ; Олексій Лисак, 20 літ; Лука Пелешок, 40 літ; Дарія Дмитришин, 21 літ; Розалія Дмитришин, 19 літ; Олена Дмитришин, 17 літ; Юстина Лисак, 41 літ; Марія Лисак, 18 літ; Яким Сліпець, 35 літ; Микола Волянський, 45 літ; Софія Волянська, 42 літ; Федір Герило, 43 літ; Ксеня Герило, 39 літ.

Вбиті, розстріляні та депортовані це малоземельні хлібо-

роби, або денні зарібники. Всі вони були вірними синами своєї церкви та активними членами існуючих українських організацій. За кількома вийнятками, не займали вони ніколи відповідальних становищ у громадському житті. Кримінальних злочинів не поповнили ніколи й цих закидів не робило їм НКВД. Причиною їх смерті та депортації були єдино політичні мотиви. Чому на цей раз Москва вибрала якраз їх це остає тайною НКВД та большевицького режиму, спертого на постійному тероризуванні всього населення.

Хай ця згадка буде скромною квіткою на могилу безіменних героїв, що серед найжахливіших тортур віддали своє життя за свій нарід та його ідеали.

Євстахій Мінчак

С О Л Е Ц Ь

(Із спогадів про Уляну Кравченко)

Село Солець, Дрогобицького повіту на Бойківщині, розташоване в гарній долині між селами Модрич, Ковпець, Стебник і трохи даліше за лісом Трускавець. По стороні Трускавця видніють гори Карпати, які тягнуться довгим синім пасмом на виднокрузі. Село Солець перерізує битий шлях із Дрогобича до Стебника.

На горбочку стояла старенька дерев'яна церковця, а біля неї внизу школа. Будинок школи був гарний, із великим входним ганком для дівчор. В середині були три великі кімнати для навчання (школа була 3-класова) та помешкання для управителя школи. При школі був гарний, не дуже великий город.

В цій школі побирав я першу свою науку. В тому часі вчили в ній українською мовою. Управителем школи був Нементовський, поляк; крім нього вчила також його дружина Юлія, про яку в селі знали, що вона українка. Третьою силою була вчителька Ольга Кліш.

Нементовський мене не вчив, але хоч минуло від того часу понад 52 роки, добре його пам'ятаю. Був низького росту,

з волоссям рудуватого відтінку. Вуса мав повні, спущені вниз. Погляд у нього був бистрий і суворий, тому шкільна дівтора його боялася. Одягався скромно, а навіть — можна сказати — недбало.

Мій батько був війтом у селі і через те входив часто у взаємини з управителем школи. Нементовський навіть бував у нас гостем, чи в справах. Тому я малим хлопцем часто прислухувався до розмов. Говорив із батьком українською мовою, якою добре володів.

Його дружина Юлія була моєю вчителькою. В селі знали, що вона поетка, але малим хлопчиною я не усвідомлював собі того. Для мене вона була доброю й ласкавою „панею навчителькою”, що її в селі також любили. Була дуже лагідної вдачі і приступна для дітей і батьків. Служила всім своєю порадою. У неї була аптечка й вона завжди могла допомогти якимсь нескладним ліком. Тому не одна мати в тривозі забігала до „пані вчительки”, коли дитина була в гарячці. Я теж пригадую собі, як я прибіг до неї зі скаліченим вказівним пальцем лівої руки, на якому до сьогодні є знак. Це „пані вчителька” дбайливо вилікувала його, змінюючи час від часу перев'язку.

Не знаю коли Нементовські прибули до Сільця, бо за моєї дитячої пам'яті вони вже були. Одначе пам'ятаю, що котрогось року Нементовський перенісся до Рихтич на вчительську працю, а його дружина залишилася в нас. Чи подружжя розійшлося — не знаю, одначе в останніх роках перед його смертю вони не жили разом. У Рихтичах Нементовський помер в кінці 1912, або на початку 1913 року. З часом я довідався, що учителька Нементовська, це відома поетка Уляна Кравченко.

Довгі роки побуту та вчительська праця сильно зв'язали Улянну Кравченко з селом. Її вплив позначився ще в іншому напрямі: вона завжди освідомлювала й переконувала людей, що треба посилати здібніших дітей далше до школи. Багатші господарі не дуже прихильні були тому, бо хотіли мати в дітях поміч при господарці. Але вона не зражувалась. Безкорисно взялася вчити старшу молодь по полудні, щоб вона могла перейти до вищої школи в місті. Таким способом багато молоді з Сільця покінчило середні й вищі школи. От хочби назвати кілька прізвищ відомих громадян і фахівців, як інж. Микола Главач, інж. Михайло Мінчак, інж. Микола Білас, учителі

Олесь Уневич, Євстахій Мінчак, Дмитро Мінчак, вчительки Ольга Главач і Говдан. Всі вони завдячують свою освіту її ініціативі й допомозі в перших початках.

Подружжя Нементовських мало трое дітей, хлопця Куля і дівчаток Дору й Нусю. За тодішнім звичаєм хлопець був римо-католиком і вважався за поляка, а дівчата ходили з мамою до церкви. Пам'ятаю їх уже дорослими. Вбилося мені в пам'ять весілля Дори, що виходила за правника Секелу, пізніше адвоката в Перемишлі. Весілля було гучне, з'їхалося багато людей. Та найбільше враження зробило в селі те, що Дора вінчалася у народньому строю.

До нас Уляна Кравченко також заходила час від часу. Любила поговорити з моєю мамою, цікавилася моїм та моїх братів поступом у школах. Треба сказати, що під час війни село віддячилося своїй учительці і селяни піддержували її харчами.

Бував і я часто в її мешканні. Устатковане воно було дуже скромно. Таке саме було й її вбрання, хоч дуже зі смаком дібране й пошите. Казали в селі, що „пані вчителька” всі гроші видає на освіту дітей і на себе нічого не зуживає. Не раз я або мій брат рубали їй дрова, щоб могла під кухнею розпалити. Помочі в господарстві не мала ніякої.

Любила вона дуже працювати в городі. Частина його була засаджена городиною, але був також квітник. У ньому вона часто пересиджувала. Казала, що „любить самоту”.

По І. світовій війні Уляна Кравченко пішла на пенсію й покинула Солець. Пам'ятаю, з яким жалем прощало її ціле наше село. Пам'ять про неї довго жила серед старших мешканців, а учні й досі з вдячністю її згадують.

(„Наше Життя”, грудень 1960)

мгр. Мирон Утриско

**„З ГАЛИЦЬКИХ ЛОВИЩ”
М. БОГДАН ЛУЧАКОВСЬКИЙ**

(рецензія)

Книжки з мисливською тематикою є у нас великою рідкістю. Головна причина в цьому, що в Україні окупованій довгими віками ворогами, важко було одержати посаду лісничого, чи надлісничого, а ще важче дозвіл на стрільбу.

Крім рідкісних статей на ловецькі теми в українській пресі, досі появилася лиш декілька книжок, що описують мисливські пригоди, а це: „Мисливство в давній Україні” Іван Крип'якевич, „Мисливські оповідання” Роман Купчинський, „Мисливські спогади” інж. Ярослав Зубаль і „Мисливські пригоди” Остап Вишня.

Мій батько теж був мисливим, часто з кінцем тижня, зокрема в зимових місяцях, ходив на полювання в Турчанські гори, головню на Звіринець, Радич, Шимінку, Лосинець, Явірський ліс, де була не лиш дрібніша звірина як заяці, рогаці лиси, але й грубіша як олені, дики, а навіть медведі. Майже всі мисливі є любителями природи, таким був і батько, що написав чимало споминів і вражінь з мисливських виправ в бойківських Карпатах. На жаль всі ті записки пропали у військовій хуртовині.

Одинокую книжкою про мисливські пригоди в бойківській Верховині є „Мисливські спогади” інж. Богдана Лучаковського, що появилася як посмертне видання заходом його дружини в 1973 році. Автор спогадів, як член Української Галицької Армії, по програних визвольних змаганнях опинився на еміграції в Чехах, де студіював лісову інженерію. По повороті з еміграції спочатку замешкав в селі Збора Калуського повіту, відтак в Перегінській пущі, та Богородчанах на Бойківщині.

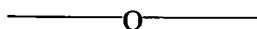
У своїх оповіданнях автор стежить не тільки звіра, але й доколичний світ. Краса природи і побуту передавані часто

образним говором тамошнього бойка. Всі оповідання написані незвичайно талановито й цікаво, бо писала їх людина з поетичною душею, що вміла відчутти й передати красу нашої природи в її найтонкіших виявах. Описуючи красу перегінських Карпат автор пише: „...Ми сиділи на порозі колиби — старий мисливський побережник Федір і я. Зоряне небо, як чорносиня копула із скла, накрило плаї, верхи, звори, ліси. полонини, маленькі струмочки, якими з гамором котилися води снігів, що в день танули від весняного сонця. Навколо нас шумів смерековий ліс...”

З цієї книжки довідуємось, яка звірина жила в бойківських, зокрема, в східних Карпатах-Горгонах. Крім великих стад серн, рогачів, лисів, заяців, була теж грубша звірина як медведі, риси-жбіки, дики свині і т. п. З диких птиць були там дикі когути-готури, куропатви, дикі качки, соколи, яструби, глушці, тетереви та інші.

Дуже позитивно характеризує автор місцевих мешканців-бойків, з якими приходилось йому уряджувати полювання. Були це, головно, мисливські побережники, візники гайові, наганячі. Автор є теж добрим знавцем природи. Вичисляючи гірську рослинність, подає, що на вищих полосах Карпат ростуть сосни, смереки, ялівець, коcodеревина, а на нижчих лазах: дуби, берези, осика, вільха, липи, а теж дикі яблуні, ліщина, крштина, денеде лозина і калина. Ліс пах живицею та зіллям.

Для нас книжка „З Галицьких Ловищ” є не лише цінна тому, що належить до рідкісних описів мисливського пригодицтва в Карпатах, але теж і тому, бо описує природу, рослинність і звіринний світ бойківської Верховини.

БОЙКІВСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ ПРО БЕСКИД, ПОЛОНИНИ ТА РІКИ

Давно-давно, дуже давно жив у горах Карпатах Народній Бескид. Мав він дружину на ім'я Полонина і четверо діточок: сина Кичера і три доні — Сяна, Луга і Стрия. Жили вони в достатках і весело та щасливо було в родині Бескида.

А в тих часах то люди були ще великанами і як косили на нинішніх полонинах і на Розлуцькому верху — то одним каменем косу гострили і собі взаємно передавали. Бескид був

дуже строгим батьком, але як діти були ще маленькі то тої строгости в родині не відчувалося. Але як діти попідростали, то прийшла пора з людьми рівнятися, охота пізнавати світ та шукати пригод. Просили діти тата, щоби пішов з ними у сусідні околиці і далші краї, але Бескид все був зайнятий великими стадами різної звірини та худоби.

Син Кичер виріс великий та вродливий і одного разу рішився піти у світ. Мав його батько чародійну паличку і чародійний перстень з дорогим світлячим каменем. Взяв син чародійний перстень і вночі пустився в дорогу. Встав рано Бескид, вбирається і хоче наложити перстень, але його не може знайти. Кличе Дружину і дітей та питає їх чи не бачили перстень? Ніхто не бачив перстень, але рівнож не з'явився син Кичер. Бескид відразу догадався, що це напевно взяв син та вибіг його доганяти. Але син був вже далеко і Бескид вернувся на найвищу гору, махнув чародійною паличкою і закликав сина та перемінив його у воду. Думав, що зісуне дві гори до купи і загородить синові дорогу. Тимчасом син вже проминув це місце. Кам'яне дно, куди син проходив, сточило дорогий камінь на перстені. Поглянув він на чародійний перстень, а дорогий камінь вже більше не світив, бо стертий вже був, змочений на кам'янистій дорозі. І тоді Бескид сказав: На „дні стер” і так пішла назва ріки Дністер.

Від того часу не було вже гаразду в родині. Мама ходила і плакала за сином, сестри за братом. І одного ранку пішли доньки збирати яфину, говорили про різне і рішилися піти шукати брата. На вечір вже не верталися додому, а заночували у гірській долині, де нині є Ужоцький перехід.

— Завтра, сестрички, підемо всі разом, — казала наймолодша Стрия.

— Так-так, — відповіли Сяна і Луга.

Але батько Бескид розлютився як побачив, що доньки не повернулись додому.

На другий день перша пробудилася Сяна і пішла зеленою долиною поміж круті гори, вигукуючи за братом: — Кичер, Кичер... — і тому багато горбів називаються Кичерами.

Друга пробудилася Луга і пішла в другу сторону шукати брата, на південь. Брата не знайшла, але надобала чужинця, славного лицаря Дуная.

Пробудилася вже досить пізно Стрия, а сестер нема. Кричала, гукала за ними, але ніхто не відзивався, сліду на росі

вже не було, бо сонце вже високо і з розпукі, що сестри залишили її саму — заклала їх: сестрі Сяні, щоби ніколи простої дороги не мала і тому ріка Сян має такі кривулі, що не раз здається, що вона повертає назад, а сестру Лугу заклала, щоби ніколи чистою не була і тому вода ріки Луги є дуже каламутна і кажуть, що має „водні воші”.

Довго думала Стрия, що має робити? Пішла вільним ходом у іншу сторону та за кілька днів натрапила на сліди брата, догонила його, обняла його та разом повандрували у дальшу дорогу Дністер і Стрий.

Сумні ходили Бескид і Полонина. Осамітнені з гризоти за дітьми, захворіла дружина і померла. Де її похоронив Бескид, ніхто не знає, але сам Бескид вже довго не жив. Помер він на високій горі. Упокоївся Бескид і від того пішла назва для цієї гори „Упокоївся”. Але зчасом люди змінили у вимові з „Упокоївся” на Пікуй, яка є назвою для найвищої гори тих околиць, які дають початок бойківським рікам, що поплили у різні сторони.

І так пропала слава чародія Бескида і його родини, а осталися тільки їх імена на вічну пам'ять у горах Карпатах.

подав **Андрій Рочий**,
село Беньова, повіт Турка н/Стриєм

БОЙКІВСЬКІ ПІСНІ І КОЛОМИЙКИ

с. Розгірче пов. Стрий — зібрав Іван Коваль

*Тішилася мама мною, як рибка водою,
Тепер мама в темнім гробі, а я самотою.*

*Ой дай мене моя мамо за кого я хочу,
А як мені біда буде, в тихий Дунай скочу.*

*Дала мене моя мама за кого хотіла,
Не сходить ми нагаєчка з біленького тіла.*

*Та коби ти мамцю знала, яка мені біда,
То бис мені передала вороною хліба.*

*Вороною хліба, а синичков соли,
Та якби ти мамцю знала, в якій я неволи.*

*Літа мої молодії, літа мої літа,
Сльози очі заливають, що не виджу світа.*

Не той бойко моя мамо, що бойком зробився,
А той бойко стара мамо, що в горах родився.

Ой у горах сніги впали, а я в капелюсі,
Та мені так зима піде, як тому в кожусі.

Ой женила мене мама, женила, женила,
Та від стола до порога коцюбов гонила.

Та казала тоту брати, тоту пелехату,
Щоби тими пелехами замітала хату.

Молодичко дайми личко най тя поцілую,
Та най твоє біле личко ружев намалюю.

Тоси була дівчинонька, то була білявка,
Штири милі мандрувала без хліба кавалка.

Ой зза гори високої, зза гори, зза гори,
Їде бойко молодейкий на воронім кони.

А як з'їхав на долину пустив коня пасти,
А сам вступив до дівчини троха відпочати.

А як я си нагадаю за свою миленьку,
Сам не знаю як рубаю траву зелененьку.

То си була дівчинонька, то си була чічи,
Варто було щовечера до неї побічи.

Куди мила обходила, ніжками бродила,
Туди трава шовковая васильком зацвила.

Ой конику вороненький самам тя сідлала,
Повір любку мій миленький самам ночувала.

Ой ти пєш, час гайнуєш, а я боса ходжу,
Коло твої художбиці ніженьки морозу.

Кобись не пив, мене не бив, я би тя любила,
Я би тобі щонеділі головоньку мила.

Журилися вороженьки моєю доленьков,
Тепер я си погуляю зі своїов миленьков.

Ой ви бойки молодейкі, де ви ся плекали,
Що вас таких молодейких до війська забрали.

Україно-Україно, Україно ненько,
Болисть мене Україно за тобов серденько.

Я би свого миленького пізнала здалека,
Він високий і тоненький як в лісі смерека.

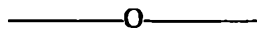
*Ой не тому я співаю, що співати знаю,
Тугу маю на серденьку, то і забуваю.*

*Горілочку пив бим, пив бим, тютюнцем кури́в бим,
Файнв милу чорнобриву за ручку водив бим.*

*Ой ти знав, нашо́сь брав паняночку з міста,
Я не їла тай не буду вівсяного тіста.*

*Я на Йвана зіля рвала, на Йвана святила,
Межи всіми парубками Йвана полюби́ла.*

*Тече вода із Карпат, то вода Йорданська,
А я маю любка бойка як дитина панська.*

БОЙКІВСЬКІ МУЗИКИ

Скільки тямлю, в хату з хати
Межи нас, межи гор'ян,
Ходять троє музиканти —
Скрипка,
Бубон
І баян.
З коломийки починають,
Аж летить навколо жар.
Коломийкою й кінчають
Довгий свій репертуар.
А що скрипка — вуйко Митро.
З-під кашкета волоски
Вилітають сивим вітром —
Він з війни вернув таким.
А що бубон — Митра хлопець,
То бубніста — вищий кляс.
Тільки в школі з ним є клопіт,
Бо уроки пропуща.
А що вже музика третій —
Файнний парубок Іван.
Залюбився до смерті
Сто дівчат в його баян.
Чи весілля, чи вечірка,
Завше межи нас, горян
Нерозлучна тота трійка —
Скрипка,
Бубон
І баян.

З коломийки починають,
Як ще сонце надворі,
Коломийкою й кінчають
Аж при вранішній зорі.
Часто вуйка Митра лає
У конторі голова,
Що все грає і гуляє —
На роботі не бува.
І до Митрового хлопця
Через ґруні та потік,
Не уперше стежку топче
Гнівний шкільний керівник.
Та й Івану ультиматум
Ставить дівчина одна:
Або він покине грати,
Або йде від нього в'на.
Отаке-то! Що й казати,
Не веселі справи. Ні.
Мають тоті музиканти
Неприємності одні.
Та лиш радісна вечірка
Склнче в коло нас, горян,
Знов тут разом. Знову трійка —
Скрипка,
Бубон
І баян.

Іван Павліха
(с. Нижня Яблінка, пов. Турка)

ВІСТІ З ГОЛОВНОЇ УПРАВИ Т-ВА „БОЙКІВЩИНА”

На пленарному засіданні Головної Управи в дні 21 жовтня 1978 р. рішено скликати на 29 і 30 вересня 1979 р. 4-ий З'ЇЗД ТОВАРИСТВА „БОЙКІВЩИНА” на Союзівці в Кергонксон, Н.Й., ЗСА. Головою З'їздового Комітету обрано інж. Мирона Ганушевського. Гаслом З'їзду буде „Деколонізація московсько-большевицької імперії!” Реченець З'їзду подаємо заздалегідь усьому членству і країнам, щоб кожний міг зарезервувати собі час і взяти участь в тому важному З'їзді. Точніші інформації про З'їзд, його програму і наради подамо усім своєчасно.

У другій половині 1978 р. від імені Головної Управи та відділів переведено такі важливіші почини:

1) З нагоди 3-го Конгресу СКВУ в Нью Йорку в дні 23 листопада 1978 р. в готелі „Амерікана” відбулася Зустріч краянів з Бойківщини, що брали участь в Конгресі. Нарадами, в яких взяли участь біля 20 делегатів Конгресу з різних сторін ЗСА і Канади, проводив голова Гол. Управи адв. Мирон Утриско. Крім звітів, у нарадах обговорено важнішу проблематику та пляни Товариства на майбутнє.

2) За ініціативою проф. О. Бережницького в дні 3 вересня в Гамільтоні, Канада, відбулася Зустріч краянів з Торонта, Гамільтону, Ст. Кстеринс і Бофало. Зустрічню проводив проф. Ілля Гомонко, промовляв теж проф. А. Бабиш та інші.

3) В дні 24 вересня 1978 р. відбулися в Нью Йорку Загальні Збори відділу „Маківка” зі звітами, дискусією та плянами. До нової Управи в більшості переобрано членів дотеперішньої Управи.

4) Заходом Окружної Ради СУА у Філядельфії в осінніх місяцях відбувся курс народної ноші. На двох лекціях пояснено і показано бойківську жіночу і чоловічу ношу з музею „Бойківщина”.

5) Осінню Головна Управа видала і розіслала до відділів, мужів цювір'я і активу Обіжчик ч. 21.

6) В жовтні розіслано поверх 1000 різдвяних карток з церквою у Вовчім.

7) Наш краян, маляр Богдан Маланій, виготовляє кольорову картину „На Різдво під церквою” для виготовлення нових різдвяних карток.

8) Головна Управа поробила тальші старання для зібрання решти матеріалів до „Монографії” та приступлення до її друку.

Подаємо до відома членству теж ряд інформації:

1) Повідомляємо, що редактором „Літопису Бойківщини” в дальшому є адвокат Мирон Утриско. У всіх справах редакції і адміністрації слід звертатися на адресу Головної Управи у Філядельфії.

2) Якраз одержав я листи з Риму від Патріярха і проф. В. Кармазина, в яких пишеться, що з кінцем березня книжка „Мистецтво Бойківської Архітектури” буде готова до друку, якого кошти будуть вносити около 15 тисяч доларів. Тому, хто ще не зложив пожертви на ту ціль, хай перешле її якнайскоріше до Головної Управи.

3) Останню Всевишній покликав до Себе трьох наших активних мужів цювір'я, а саме: Теодора Хая з Балтимор, Василя Пашака з Ірвінгтону і Івана Шущняка зі Спракюз. Хай чужа земля буде їм лег-

кою. Родинам складаємо співчуття.

4) В жовтні вислано матеріали до другої Бойківської Сторінки в „Нар. Волі”. Відділ „Маківка” вислав теж матеріали до одного числа.

5) Число експонатів зареєстрованих в Музею „Бойківщина” перевищило цифру 1300.

6) На сьогоднішньому Балю Преси в Філадельфії в дні 4 листопада кандидаткою від „Літопису Бойківщини” була Леся Ганас, донька Христі Ганас, членкині Контрольної Комісії Т-ва „Бойківщина”, внучка почесного голови нашого

Т-ва бл. п. о. проф. Станіслава Дашо. Мині-лорічна княгиня Христина Ракоча, яка була кандидаткою від „Літопису”, заступала підпільні видання.

Головна Управа одержала чимало карток із святочними побажаннями від мужів довір'я і членства, за які складаємо цифру подяку. В Новому Році вітаємо всіх наших членів і всіх краянів та бажаємо усім безжурного і Щасливого Нового Року.

Головна Управа
Т-ва „Бойківщина”

Зустріч краянів-бойків біля Гамільтону, Канада, в дні 3 вересня 1978 р.
світл. М. Паращак

ГОЛОВНА УПРАВА Т-ВА „БОЙКІВЩИНА” — ФІЛАДЕЛЬФІЯ, ЗСА

ОБІЖНИК ч. 21

Перед оснуванням нашого Товариства Бойківщина була у вільному світі Богом і людьми призабута. В українській пресі майже не зустрічалося вісток про це велике мільйонове плем'я українського народу, що завдяки своїм архаїч-

ним первням було основою і початком української культури, традицій, мистецтва і народного побуту. Завдяки діяльності Головної Управи, відділів, мужів довір'я і активніших краянів — сьогодні бойківське плем'я виведене із су-

мерків забуття на широку арену українського життя в діаспорі. Ця нова ситуація однак вимагає від нас ще більших зусиль і праці. Українська преса вимагає щораз більше статей про Бойківщину, мистецькі виставки домагаються бойківської народної ноші, вишивок, виробів народного мистецтва, наукові установи очікують нових видань, журналів, книг, бюлетенів і дослідчих розвідок про життя, творчість і культуру бойківського племені. Наш музей потребує мистецьких і історичних пам'яток з усіх частин підкарпатської і закарпатської Бойківщини. Головна Управа не має спроможності сама виконувати усі ці надмірні завдання. Це можемо зробити лише спільно усі! Тому закликаємо Вас, Дорогі Краяни, допомогти нам зберегти пам'ятки культури і творчості бойківського племені, та передати їх новим поколінням як найцінніші скарби народної творчості українського народу.

Сьогодні звертаємося до Вас у кількох важливих справах, в яких можете нам чимало допомогти.

1) „Літопис Бойківщини”

Воєнне лихоліття, яке ми пережили, сильно надшербило наше здоров'я, в наслідок чого невмолима смерть десяткує передчасно наших ряди. Чимало наших діяльних членів перейшли на емеритурі і мусять обмежувати свої видатки. Деякі міняють помешкання і не подають нам нових їхніх адрес. Ці і різні інші причини постійно впливають на сильне поменшення числа передплатників „Літопису Бойківщини”. Нашим пекучим завданням є поповнити ряди читачів і передплатників „Літопису”, щоб у-

можливити його дальшу і постійну появу. „Літопис” найкраще збереже, увіковічить і передасть молодому поколінню скарби надбань бойківського племені.

Закликаємо Вас, Дорогі Краяни! Заохочуйте Ваших знайомих, рідних і краянів ставати передплатниками „Літопису”! Вписуйте свої діти на передплатників і в ряди членів Товариства! Заохочуйте їх інтересуватися і любити країну їхнього походження, вужчу батьківщину — Бойківщину! Якщо кожний з Вас приїде бодай одного передплатника, то ми на довгий час забезпечимо появу цього одного із найкращих регіональних журналів, яким є „Літопис Бойківщини”!

2) Геноцид в Україні!

Московсько-большевицький окупант в Україні при допомозі русифікації, вивозів, нищення всіх проявів самостійного життя в Україні та масових вбивств і переслідувань українського населення старається змити з лиця землі український нарід і відобрати від нього рідну землю — Україну, щоб її привласнити собі. Ми не можемо мовчати! У вільному світі ми маємо всі можливості інформувати світ про геноцидні пляни московської імперії! Не меншу шкоду роблять нам жиди, обвинувачуючи нас у антисемітизмі та вбивствах жидів! Маємо тисячі фактів, де українці гинули з рук Гестапо за те, що допомагали і рятували жидів! Не замовчуймо цього! Списуймо всі факти і пересилаймо їх до Комітету „Оборони Українського Імени”. Можете теж пересилати їх до нас, а ми передамо куди слід. Списуймо теж жертви московських і жидів-

ських мордів в Україні та публікуймо їх в американській пресі.

3) Пресовий фонд „Літопису“:

З огляду на дорожнечу і підвищення коштів друку „Літопису“, сама передплата не вистачає на покриття видатків, тому присилайте пожертви на пресовий фонд „Літопису“, та заохочуйте своїх крайнів пересилати датки на прес-фонд.

4) Різдвяні картки видані нашим Товариством:

Минулого року видали ми різдвяні картки з видом церкви с. Вовче. Тому що по висланні до кольпортажі нам ще залишилося деяке число тих карток, просимо присилати замовлення, залучуючи чека. Ціна 20 центів за картку.

За Головну Управу Т-ва „Бойківщина“:

Азв. Мирон Утриско в. р., голова
Софія Коморовська, секретар

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВІДДІЛУ „МАКІВКА” В НЬЮ-ЙОРКУ

В дні 24-го вересня 1978 року, в Українському Спортовому Клубі в Нью-Йорку відбулися Загальні Збори Т-ва „Бойківщина” відділу „Маківка”.

Відкриваючи Збори, голова відділу привітав присутніх і попросив вшанувати померлих членів відділу: д-ра Миколу Вацка, Миколу Дністряна й Василя Дністряна одноквилинною мовчанкою. Відтак голова відділу прочитав порядок Зборів, який був прийнятий одностайно.

На передсідника Зборів обрано д-ра Степана Ріпецького, на заступника владикю Миколу Ільницького й секретаря Марію Нестерчук.

Прочитаний М. Нестерчук протокол з попередніх Загальних Зборів прийнято одностайно.

До Номінаційної комісії увійшли: д-р Софія Карпінська, Марія Нестерчук і Іван Макар.

Покликаний до звітування голова відділу Микола Турецький у своєму вичерпному звіті подав докладний образ з діяльності відділу за попередній рік та подав деякі пляни праці на майбутнє. Даль-

ше звітували слідувачі члени Управи: заступник голови Юрій Костів, секретар Марія Нестерчук, касир Роман Тимчук, організаційний референт Петро Згоба й імпрезова референтка Ірина Кметик. По звітуванні членів Управи відбулася дискусія над звітами, в якій дискусійні висловлювання призначення членам Управи за проведену велику працю та спопуляризування бойківського імені на терені Нью-Йорку.

За Товариський Суд звітував д-р Степан Ріпецький, який із задоволенням заявив, що відділ „Маківка” працює взірцево, бо жадної судової розправи не було й віримо, що така співпраця дальше буде продовжатись серед членів „Бойківщини”.

Д-р Роман Погорецький, звітуючи за Контрольну Комісію, заявив, що все провадилося в найбільшому порядку, тому пропонує Загальним Зборам висловити признання і подяку за солідну працю членам Управи, та дає внесок на уділення абсолюторії уступаючій Управі.

За Номінаційну Комісію звітува-

ла д-р Софія Карпінська, прочитавши лісту кандидатів до нової Управи: Микола Турецький — голова, Юрій Костів — заступник голови, Марія Нестерчук — секретар, Роман Тимчук — касир, Петро Згоба — організаційний реф-т, Ірина Кметик — імпрезова реф-ка, Лідія Волосянська, Леонтина Гошовська й Орися Лаба — господарська референтура, О. Старостяк, Павло Данилів і Адріян Іванчук — члени Управи. Тов. Суд: д-р Степан Ріпецький — голова, д-р Софія Карпінська й Іван Макар — члени. Контрольна Комісія: дир. Михайло Головей — голова, д-р Роман Погорецький і Ірина Іванчишин — члени. Предсідник Зборів дав підголосування поданих кандидатів і всі вони були обрані одногослоно.

Переобраний голова подякував за довір'я та просив усіх членів відділу „Маківка“ брати участь у розбудові Т-ва „Бойківщина“, бо

тільки тоді ми можемо мати успіх, якщо всі спільно будуть працювати.

Голова відділу попросив ставити вільні внески, запити та побажання до новообраної Управи.

При внесках присутні висловлювали побажання до Управи, щоб частіше робити сходини членів відділу з чаєм і перекускою, та вирішувати спільно справи відділу й обмінюватись думками, скріпити співпрацю між членами відділу, бо сама Управа не всилі все зробити.

Голова відділу подякував усім присутнім за участь. Загальні Збори закінчено відспіванням українського національного гімну.

По офіційній частині Зборів члени відділу „Маківка“ ще довго обмінювались думками при чаю та солодкому, яке приготували пані: Леонтина Гошовська, Марія Нестерчук і Ліда Волосянська. М. Т.

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ЛІТОПISУ БОЙКІВЩИНИ“

\$20 — Марія Косовська; \$11 — бл. п. Іван Шущняк; по \$10 — Василь Брух, Ярослава Галан і д-р Богдан Гарбовський; \$7 — бл. п. Василь Пацак; по \$6 — Мирослав Волосянський, Наталя Загайкевич, Василь Ліло і Степан Яць; по \$5 — мгр. Модест Артими́в, д-р Ірина Гребеняк, Іван Коваль, Софія і Омелян Коморовські, Володимир Корнацький, Володимир Кульчицький (Льорейн), Дарія Манилю, Михайло Росцішевський, Микола Тимків і Степан Яць; по \$4 — Микола Бурак, о. Володимир Грабець, Іван Коваль, Василь Колодій, Михайло Федько; по \$3 — Микола Кавка,

Михайло Кігічак, Юрко Нестерчук, Юрій Яремкевич, Ярослав Баторфальви, мгр. Олександр Смаль, Микола Шайдзіцький, Євгенія Швець; \$2 — Стефанія Бұчик, Василь Джуль, Віра Захаріясевич, Йосиф Іванчук, Леся Княжинська, Михайло Колодій, Галина Микита, Михайло Семанич, Богдан Сольчаник, Василь Шаран, Орест Шеремета, Олександра Шпиталь, о. митрат Мирослав Харина і Іван Чабалка; по \$1 — Дмитро Бойко, Микола Бұряк, Тимотей Гарасим, Павло Данилів, Михайло Дзіман, Михайло Грас, Микола Іваницький, Е. А. Кульчицький, д-р Витолд Ле-

вицький, Роман Павлічко, Ісидор Пасичинський, Самуїл Ровдич, Степанія Сілецька, Степан Терлецький, Євген Турянський і Ольга Чепесюк.

Вдова по бл. п. Осипові Пинянським Анна з дітьми Орестом і Адріаною в шосту річницю смерті

Покійного зложила на пресовий фонд „Літопису Бойківщини”, як нев’янучий вінок, даток \$20. Бл. п. Осип був основником відділу Т-ва „Бойківщина” в Торонті та культурно-освітнім референтом.

Усім жертводавцям Головна Управа широко дякує.

ВИДАВНИЧИЙ ФОНД НА „МОНОГРАФІЮ БОЙКІВЩИНИ”

Передсвяточна пошта принесла нам незвичайно цінного листа від Впресвященнішого владика Кир Ніля Саварина. Крім святочних побажань був там чек на тисячу дол. (\$1,000.00) на видавничий фонд Т-ва „Бойківщина”. Цим королівським даром владика Кир Ніль з Едмонтону, уродженець Старого Самбора, вибився на перше місце поміж всіми жертводавцями стаюни Фундатором-ктитором Товариства!

Вітаємо Достойного жертводавця та від імені Головної Управи складаємо щирі подяку. Та щедра пожертва дозволить нам приступити до видання 1-го тому „Монографії”.

Сьогодні вітаємо теж другого Фундатора-ктитора в особі п. БОРИСА ГИЧКА, мужа довір’я на Глен Спей, який своєю присланою

пожертвою \$100 доповнив дотеперішні датки до суми \$268. Спасибі!

Новим меценатом нашого Т-ва став проф. Адам Андрійшин Бабич, вплачуючи суму \$100. Спасибі!

Дальші пожертви зложили: Михайло Росцішевський — \$25, Марія Косовська — \$11, Осипа Черник і проф. Юрій Яремкевич — по \$10, Микола Тимків — \$6, Степан Клюсь — \$5, Софія і Омелян Коморовські та Євген Макарик — по \$4, Ольга Сливка — \$3.50, Дмитро Пукас, Андрій Данило і Андронік Копистянський по \$3, Михайло Кігічак, Іван Коваль, Ярослава Галан, Валтер Реннер, Віра Захаріясевиц, Михайло Федько і Богдан Яворський по \$2, Михайло Вовчик, Марія Головінська і Ігор Чмола по \$1.

Усім жертводавцям щиро дякує.

ВПЛАТИ НА ІНШІ ФОНДИ

В 1978 р.: 27 січня Василь Джуль виплатив на адміністрацію \$5; 20 лютого Теодор Кунцяк за клішу сина до „Літопису” — \$23; 3 вересня Анна Пинянська з дітьми в пам’ять мужа Осипа — \$20; 1 грудня проф. Юрій Яремкевич за клішу

Коросна — \$23; 8 грудня Марія Косовська на коляду — \$10; 18 грудня Дарія Манило за різницю канадських доларів — \$2.

За всі виплати складаємо щирі подяку.

МИСТЕЦТВО БОЙКІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

На книгу „Мистецтво Бойківської Архітектури”, яку при нашій допомозі видає в Римі Патріарх Йо-

сиф, дальші пожертви зложили: Марія Ковалисько — \$20; Іван Коваль — \$10. Хто черговий?

СУМНА СТОРІНКА

3 Гамільтону, Канада, повідомлено нас, що в дні 5 травня 1978 р. помер активний член Товариства „Бойківщина” і постійний передплатник „Літопису Бойківщини” бл. п. МИКОЛА ТАРЧАНИН, уродженець Турчанщини. Хай чужа земля буде Йому легкою!

В Клівленді відійшов у вічність в дні 19 вересня 1978 р. власник похоронного заведення, бл. п. МИХАЙЛО КОЛОДІЙ. Покійний прибув до Америки в 1914 р. із села Брониця, пов. Дрогобич. Ціле життя був активним громадським діячем і добродієм на українські цілі та членом Т-ва „Бойківщина” і передплатником „Літопису Бойківщини”. Доньці Покійного і родині складаємо щирі вислови співчуття.

Ділимося сумною вісткою, що 25 вересня 1978 р. в Балтімор помер св. п. ТЕОДОР ХАЙ, муж довір'я Т-ва „Бойківщина”. Покійний був теж активним громадським діячем в Меріленді. Бл. п. Т. Хай на-

родився в Лютовиськах 3 березня 1920 р. Родині Покійного складаємо глибокі вислови співчуття.

В листопаді 1978 р. одержали ми вістку від п-ї Марії Шушняк, що її муж, бл. п. ІВАН ШУШНЯК, по довгій і важкій недужі відійшов у вічність в Сиракузах. Покійний був мужем довір'я нашого Т-ва і передплатником „Літопису Бойківщини”. Хай чужа земля буде Йому легкою.

Один з наших найактивніших співпрацівників — муж довір'я на Ірвінгтон, бл. п. ВАСИЛЬ ПАЩАК, нар. 27 січня 1915 р. у Старому Самборі, відійшов у вічність після довгої недуги. Залишив в горю дружину Софію та дві дочки — Орісю і Нусю з чоловіками і дітьми. В Покійному не лише родина втратила дорогого чоловіка і батька, але і вся бойківська Верховина втратила вірного сина. Родині бл. п. В. Пащака складаємо найщиріші вислови співчуття.

З М І С Т

	стор.
Історично-етнографічна діяльність першого бойк. музею	3
Коляда	12
Історія культури і церкви міста Самбора і Самбірщини та її визначні діячі — д-р Рабій	13
Мистецтво бойківської архітектури — В. Кармазин	20
Історія Коросна — Я. Вечер	22
Долина — Волод. Андрушко	27
Про так звані шляхетські села на Бойківщині — І. Кульчицький	41
Улюблені бойками відпустові місця — О. Шпиталь	46
Українські адвокати в Турці — М. Утриско	52
Кривавий вересень — В. Татомир	56
Польський шовінізм — М. Утриско	59
Де вони? — Ол. Татомир	61
Солець — Є. Мінчак	65
„З галицьких ловищ” — М. Утриско	68
Бойківський переказ	69
Коломийки	71
Бойківські музики	73
Вісті з Головної Управи	74
Обіжник ч. I	75
Загальні збори відділу „Маківка”	77
Пресовий фонд	78
Видавничий фонд	79
Інші фонди	79
Сумна сторінка	80